

พัฒนาการกลุ่มทุนการเมืองในภาคเหนือ ของประเทศไทย: การเปลี่ยนทุนเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมให้เป็นทุนการเมือง¹ (Development of capital-political group in the North of Thailand: Transformation of economic and cultural to political capital)

ชัยพงษ์ สำเนียง²

¹ บทความนี้ได้รับการสนับสนุนจาก โครงการวิจัยชุด “ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของไทยในบริบทศตวรรษประวัติศาสตร์” ในความสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในครั้งนี้ผู้เขียนขอขอบคุณ อ.ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร ที่ให้โอกาสร่วมทีมวิจัย รศ.ดร. ไชยันตี รัชชกุล ศ.ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์ “ครู” ผู้อาทรในทุกวาระและโอกาสร่วมแลกเปลี่ยน พูดคุยอย่างเท่าเทียม ศ.ดร.มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด ที่ให้โอกาสในการทำงาน รวมถึงให้มีโอกาสเปิดโลกทัศน์ในหลายวาระหลายโอกาส ขอขอบคุณ อ.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ที่ให้คำแนะนำและแลกเปลี่ยน อ.เดช บุญนาค อ.ธีรวัฒน์ ป้อมเพชร อ.สดชื่น ชัยประสาธน์ รวมถึงพี่ ๆ น้อง ๆ ร่วมทีมวิจัยทุกท่าน ที่ให้ข้อเสนอแนะและถกเถียง โดยเฉพาะนุ่น แก้มฝน ที่คอยประสานงานและจัดการธุระต่างๆ ให้ ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลหลาย ๆ ท่าน ป้ากวางเจี๊ยบ ที่ช่วยอ่านและให้ข้อเสนอแนะในเบื้องต้น ขอขอบคุณ เชิด พิสิษฐุ์ นาสี สำหรับความช่วยเหลือในการเขียนบทคัดย่อ ขอขอบคุณเพื่อนร่วมงานในสถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ ม.เชียงใหม่ ที่เป็นธุระในหลายเรื่อง มิตรสหายใน “วง” เก่ง กุ้ง ป้ากวาง ป้านาย ป้าเจี๊ยบ พี่จี อาร์ม บอล เมย์ แจ้ ก้อย เอิร์ท ดัน พนา ป่อม บ่อม เก๋ พี่เนตร อ.เก่ง ท้ายสุด ที่ให้ความรู้และความบันเทิงในหลายวาระ/หลายโอกาส

² ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การเติบโตของเศรษฐกิจภาคเหนือได้ทำให้เกิดนายทุนหลายประเภท ทั้งนายทุนพาณิชย์กรรม นายทุนอสังหาริมทรัพย์ นายทุนค่าเช่า เป็นพลวัตที่สำคัญในเศรษฐกิจภาคเหนือ นายทุนเหล่านี้ได้แปรทุนทางธุรกิจสู่ทุนทางการเมือง กลุ่มทุนการเมืองได้เข้าไปร่วมมือกับรัฐ ทุนนอกพื้นที่ และกลุ่มอิทธิพลได้ก่อให้เกิดการขยายตัวและขับเคลื่อนธุรกิจให้เติบโต รวมถึงวัฒนธรรมที่แฝงฝังอยู่ในสังคม หรือในทีนี้นี้อาจกล่าวได้ว่า คือ ระบบอุปถัมภ์ทำให้เกิดการสะสมจนกลายเป็นทุนการเมือง ที่ต้องอาศัยผู้มีอำนาจให้การเกื้อหนุน ไม่ใช่ทุนนิยมเสรีปกติที่แข่งขันในระบบตลาดที่สมบูรณ์อย่างการเกิดทุนนิยมเสรีทั่วไป กลุ่มทุนการเมืองที่เข้ามาพร้อมกับการเมืองของการเลือกตั้ง ทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น มีการใช้อำนาจทางการเมืองเข้าไปโอบอุ้ม และสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อขยายฐานทางธุรกิจ ถือว่าเป็นกลุ่มทุนสำคัญที่กระจายตัวอยู่ในส่วนกลางและภูมิภาค ซึ่งอาจมองทุนการเมืองได้สองทางคือ การที่สร้างฐานธุรกิจแล้วเข้าสู่พื้นที่ทางการเมือง หรือการใช้การเมืองเพื่อขยายฐานทางธุรกิจ กลุ่มทุนการเมืองจึงถือว่าเป็นกลุ่มทุนที่สำคัญในการสร้างเครือข่ายทางธุรกิจที่ทรงอิทธิพลในภาคเหนือ

คำสำคัญ: การสะสมทุน, แฝงฝัง, ทุนนิยมเสรี

Abstract

The economic growth in the North has formed various kinds of capitalists, such as commercial capitalist, real estate capitalist, and rent-seeking capitalist, who have become a crucial force for northern economy. These capitalists have converted their economic capital to political capital. They work in partnership with the state, capital groups in other areas, and influential groups which have brought about the growth of business and expansion of network, including embedded culture in society. In other words, the patronage system has caused accumulation of political capital which strongly relies on authorities. Unlike normal liberal capitalism in a competitive market system, a capital-political group comes through the politics of election at local and national levels. They use political power to serve their benefits in business. Public policies are also made to serve the purpose. They are crucial and can be found in all parts of the country. A capital-political group can be viewed in two ways, using business base for political power, and using political power for business expansion. This group have played a significant role in construction of influential business network in the North.

Keyword: Capital Accumulation, Embedded, Liberal Capitalism

1. บทนำ

กลุ่มทุนการเมืองที่เข้ามาพร้อมกับการเมืองของการเลือกตั้ง ทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น มีการใช้อำนาจทางการเมืองเข้าไปโอบอุ้ม และสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อขยายฐานทางธุรกิจ (เวียงรัฐ เนติโพธิ์, 2552; Walker, 2012) ถือว่าเป็นกลุ่มทุนสำคัญที่กระจายตัวอยู่ในส่วนกลางและภูมิภาค ถือว่าเป็นกลุ่มทุนที่สำคัญในโครงสร้างเศรษฐกิจไทย การทำความเข้าใจการก่อตัวของกลุ่มทุนการเมือง ในสถานการณ์ปัจจุบันภายใต้ระบบเศรษฐกิจไร้พรมแดนที่มีการเคลื่อนไหวรุกไล่ของทุนข้ามชาติ ทุนข้ามถิ่น ทุนข้ามคน และการเปิดเสรีอาเซียน (อานันท์ กาญจนพันธุ์ และชัยพงษ์ สำเนียง, 2558) แต่เรากลับมีความเข้าใจต่อเศรษฐกิจภาคเหนือในภาคส่วนนี้ไม่มากนัก งานชิ้นนี้จึงพยายามจะเพิ่มเติมความเข้าใจต่อเศรษฐกิจในมิตินี้ให้มากขึ้นภายใต้การศึกษาของกลุ่มทุนการเมืองในภาคเหนือที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจผ่าน “วาทกรรมการพัฒนา” (ดู จามะรี เชียงทอง, 2549; ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ, 2554) ซึ่งสามารถจำแนกการปรับเปลี่ยนทุนการเมือง 2 ลักษณะ คือ การที่สร้างฐานธุรกิจแล้วเข้าสู่พื้นที่ทางการเมืองหรือการใช้การเมืองเพื่อขยายฐานทางธุรกิจ

แม้มีงานที่ศึกษาความเปลี่ยนแปลงของทุนและเศรษฐกิจภาคเหนือหลายชิ้น อาทิ งานของ เวียงรัฐ เนติโพธิ์ (2552) ศึกษากลุ่มทุนในเชียงใหม่ ที่ชี้ให้เห็นว่ามีการขยายตัวของนายทุนที่เป็นทั้งกลุ่มทุนเก่า เช่น ตระกูลชูติมา นิมมานเหมินทร์ ที่เป็นทุนค่าเช่าจากที่ดินและไม่ได้ขยายธุรกิจต่อ มีการเกิดขึ้นมาของทุนสมัยใหม่ เช่น ทุนขนส่งของนิมชี้เล็ง ทุนท่องเที่ยวของตระกูลบุญฤกษ์ปรกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเป็นงานบุกเบิกที่ศึกษาการขยายตัวของทุนการเมือง แต่อย่างไรก็ตามงานชิ้นนี้ยังศึกษาจำกัดอยู่เฉพาะพื้นที่ของเชียงใหม่³

³ การศึกษากลุ่มทุนธุรกิจต่าง ๆ ได้เข้าสู่พื้นที่ทางการเมืองทั้งระดับท้องถิ่น และระดับชาติ แต่เราให้ความสนใจต่อกระบวนการนี้อย่างจำกัด

ขณะที่หลายปีผ่านมาเรามักได้ยินวาทกรรมที่ว่า “นักการเมือง เลว/นักการเมืองโกง/นักการเมืองกากเดนของสังคม/ประชาธิปไตยแบบ นักการเมืองคือความล้มเหลว” แม้เป็นวาทกรรมที่ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างสำคัญ แต่ภายใต้วาทกรรมนั้นกลับไม่มีสมมติฐานหรืองานรองรับ เป็นการกล่าวหาลอย ๆ ทั้งที่การเข้าสู่พื้นที่ทางการเมืองของคนของกลุ่มต่าง ๆ อาศัย ทุน เครือข่ายที่หลากหลายและซับซ้อน การศึกษาในครั้งนี้นี้จึงการทำ ความ เข้าใจการสะสมทุนและการแปรทุนชนิดต่าง ๆ ว่ามีกระบวนการ ปรับ เปลี่ยน แปรทุนอย่างไร ภายใต้เงื่อนไขไหน และทุนแต่ละประเภททำงานอย่างไร

ความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจของภาคเหนือก่อให้เกิดกลุ่มทุน กลุ่มต่าง ๆ ที่หลากหลาย และกลุ่มทุนนั้น ๆ ไม่ได้วางอยู่บนฐานของทุนหนึ่ง ทุนใดอย่างเดียว แต่มีการปรับ เปลี่ยน แปรทุนให้ตอบสนองต่อผลประโยชน์ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว เช่น การเปลี่ยนฐานธุรกิจเข้าสู่พื้นที่ทางการเมืองเพื่อกำหนดนโยบายที่เอื้อต่อการดำเนินการธุรกิจ รวมถึงใช้เครือข่ายทางธุรกิจ เพื่อเข้าสู่พื้นที่ทางการเมือง มีการปรับเปลี่ยนทุนทางเศรษฐกิจ การเมือง สู่ทุนทางวัฒนธรรมซึ่งเราจะเห็นว่าทุนแต่ละชนิดไม่ได้อยู่โดด แต่มีการปรับ เปลี่ยนไปมา รวมถึงมีการต่อสู้แย่งชิงพื้นที่ต่าง ๆ ดังการแข่งขันของกลุ่ม การเมือง ซึ่งทำให้เราไม่อาจมอง “ทุน” อย่างหยุดนิ่งได้ (ดูเพิ่มใน Bourdieu, 1989; 1997)

การเติบโตของเศรษฐกิจภาคเหนือได้ทำให้เกิดนายทุนหลาย ประเภท ทั้งพาณิชย์กรรม นายทุนอสังหาริมทรัพย์ นายทุนค่าเช่า ซึ่งเป็น พลวัตที่สำคัญของเศรษฐกิจภาคเหนือ และนักธุรกิจเหล่านั้นก็แปรทุนทาง ธุรกิจสู่ทุนทางการเมือง “การพัฒนา” หลากหลายรูปแบบ (ดูเพิ่มใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554) เช่น การขยายเส้นทางรถไฟในทศวรรษที่ 2450 ก่อให้เกิดการขยายตัวของการผลิตเพื่อขาย นำมาสู่การสิ้นสุดลงของการค้า และการขนส่งทางเรือ รวมถึงการขยายโครงข่ายการคมนาคมทางบกได้ ก่อให้เกิดการขยายตัวของเมือง ทำให้เกิดการขยายตัวของกลุ่มทุนในแต่ละช่วง

เวลาที่แตกต่างกัน ซึ่งการสะสมทุนที่เกิดขึ้นสัมพันธ์เชื่อมโยงกับอำนาจรัฐ ในห้วงเวลานั้น กลุ่มทุนที่เกิดจึงเป็นทุนนิยมแอบอิงซึ่งต่างจากความเข้าใจของเราทั่วไปในเรื่องทุนนิยมเสรีขยายตัว สะท้อนให้เห็นถึงสัมพันธภาพเชิงอำนาจขององคพพต่าง ๆ ที่เปลี่ยนไป

ความเชื่อที่ว่า การสะสมทุน หรือการก่อตัวของทุนเกิดภายใต้ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ หรือความเป็นสมัยใหม่อย่างเดียว (ดูงาน ของ รัตนาพร เศรษฐกุล, 2546; อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2534) โดยละเลย ลักษณะเฉพาะทางเศรษฐกิจของสังคมไทย ที่มีวัฒนธรรมเฉพาะกำกับการดำเนินการทางธุรกิจ (ดูเพิ่มใน Barth, 1968) ที่อยู่ภายใต้การร่วมมือ โอบอุ้มของรัฐและกลุ่มอิทธิพล ทำให้เราไม่เข้าใจความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจอย่างรอบด้านเท่าที่ควร

พัฒนาการของการก่อตัวของทุนไทยต้องให้ความสำคัญกับ วัฒนธรรมที่แฝงฝังอยู่ในตัวสังคม หรือในทีนี้อาจกล่าวได้ว่า ระบบอุปถัมภ์ ทำให้เกิดการสะสมทุนขุนนาง ทุนค่าเช่าจนกลายเป็นทุนการเมืองที่ต้อง อาศัยผู้มีอำนาจให้การเกื้อหนุน ไม่ใช่ทุนนิยมเสรีปกติที่แข่งขันในระบบตลาด ที่สมบูรณ์อย่างการเกิดทุนนิยมเสรีทั่วไปแต่เรามีความรู้ไม่มากนักจึงเป็น วาทกรรมที่กล่าวหานักการเมืองและผู้คนชนบทอยู่ร่ำไป⁴

⁴ แม้ว่าผู้คนชนบทให้อำนาจต่อรอง สูญเสียอัตลักษณ์และตัวตน ภายใต้การทำงานของรัฐและ ทุน เป็นคนที่ถูกกลืนจากสังคม บางส่วนตกขบวนจากการพัฒนาของรัฐ แต่อย่างไรก็ตามการ พัฒนาที่มุ่งให้เกิดความเจริญในมิติต่างๆ ก็ทำให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวต่อสู้ของผู้คนใน ชนบท ก่อให้เกิดความตื่นตัวทางการเมืองของ “คนชนบท” (Nishizaki 2011) ที่ต้องการเข้ามา มีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะผ่าน “การเลือกตั้ง” เขาเหล่านั้นได้เข้าสู่พื้นที่ทางการเมือง ในฐานะ “ผู้ประกอบการทางการเมือง” (political agency) ที่กระตือรือร้น เพื่อต่อรองอัตลักษณ์ และทำลายมายาคติ “โง่ จน เจ็บ” ชาวบ้านจึงพยายามเคลื่อนไหวผลักดันให้เกิดการสร้างกลไก เชิงสถาบันใหม่ ๆ ขึ้นมา โดยกลไกใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นจะทำให้คนที่อยู่ในชนบทมีอำนาจต่อรอง มากขึ้น (อานันท์ 2554) ชาวบ้านจึงต้องรณรงค์ให้รัฐออกกฎหมายป่าชุมชน เพื่อไม่ให้ที่ดินตก เป็นของปัจเจกชนทั้งหมด หรือการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่าง ๆ ทั้งการเมือง ที่เป็นทางการและการเมืองภาคประชาชน เพื่อสร้างอำนาจต่อรอง และหักทอสายสัมพันธ์ กับรัฐใหม่ ไม่ปล่อยให้รัฐและระบบตลาดครอบคลุมนับการแต่เพียงฝ่ายเดียว

งานชิ้นนี้จึงพยายามจะเพิ่มเติมความเข้าใจต่อเศรษฐกิจในมิตินี้ให้มากขึ้นภายใต้การศึกษากลุ่มทุนการเมืองในภาคเหนือที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ การอธิบายงานชิ้นนี้ต้องการอธิบาย (1) ทุนขุนนาง สัมปทาน นายหน้า และค่าเช่า (2) พ่อเลี้ยงนักการเมืองในฐานะวัฒนธรรมอุปถัมภ์ (3) ทุนเศรษฐกิจสู่ทุนการเมือง: การเมืองในทุนธุรกิจ ทุนธุรกิจในทุนการเมือง (4) ทุนเศรษฐกิจสู่ทุนการเมือง: การเมืองในทุนธุรกิจ ทุนธุรกิจในทุนการเมือง (5) วัฒนธรรมคืออำนาจ: ฐานเศรษฐกิจกับทุนนิยมการเมือง การปรับ แปรเปลี่ยนทุนข้างต้น วางอยู่บนเงื่อนไขและบริบทของเศรษฐกิจในยุคต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงการอธิบายความเปลี่ยนแปลงในด้านอื่น ๆ ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ ทุน กลุ่มทุน หรือนโยบายของรัฐ ในที่นี้จึงเป็นการทำความเข้าใจกลุ่มทุนการเมืองในท้องถิ่น ที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์เศรษฐกิจภาคเหนือในมิติต่าง ๆ

2. ทุนขุนนาง สัมปทาน นายหน้า และค่าเช่า

การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของประเทศในหลายมิติ อาทิ เกิดทุนรัฐวิสาหกิจที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ ตามนโยบายคณะราษฎรที่ต้องการขยายโครงสร้างพื้นฐาน และต่อมาก็เกิดนโยบายชาตินิยมที่ก่อให้เกิดการก่อตั้งรัฐวิสาหกิจจำนวนมาก ในช่วงเวลานี้ทุนรัฐวิสาหกิจเป็นทุนที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ (คริส เบเกอร์ และฟาสุก พงษ์ไพจิตร 2558; Wilson, 1962) แม้จะมีการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยมาอย่างต่อเนื่อง แต่ก็มักให้ความสนใจต่อประเด็นการกำเนิดของนายทุน และเครือข่ายธุรกิจของนายทุนแต่ละประเภท ขณะที่ศึกษากลุ่มทุนที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจในภูมิภาคต่าง ๆ กลับมีน้อย ทั้งที่มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยอยู่ไม่น้อย (ดูเพิ่มใน ฟาสุก พงษ์ไพจิตร, 2549; พรรณี บัวเล็ก, 2545;

สมัยโคม สุทรสวัสดิ์, 2521) ทั้งที่ทุนขุนนางที่อาศัยการเกื้อหนุน และอุปถัมภ์จากรัฐในการสะสมทุน เป็นระบบทุนนิยมที่ไม่เสรี ต่างพึ่งพาอำนาจของผู้มีอำนาจขณะนั้นในการสร้างธุรกิจ ถ้าไม่สามารถเชื่อมต่อกับผู้มีอำนาจ ก็ไม่สามารถสะสมทุน หรือดำเนินธุรกิจได้

การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองยังทำให้กลุ่มชนชั้นนำในเมืองภาคเหนือ กลายมาเป็นนักการเมืองและเข้ามามีส่วนร่วมในการแบ่งสรรอำนาจ เกิดการสะสมทุนผ่านการทำป่าไม้ โรงบ่มเบยาสูบ เช่น ตระกูล ตุงคนาคร ฅ ลำพูน ฅ เชียงใหม่ โลหะโชติ ต้นบรรจง มหายศนันท์ ชมภูมิ่ง กันทาธรรม วงศ์วรรณ แสตนศิริพันธุ์ เป็นต้น รวมถึงคนจีนกลายเป็นชนชั้นนำในเมืองต่าง ๆ ทั้งในด้านการค้า การเมือง และวัฒนธรรม แม้ก่อนหน้านี้กลุ่มคนจีนจะมีบทบาททางการค้า แต่อยู่ในฐานะคนนอกไม่มีอำนาจทางการเมือง แต่ภายใต้ระบบประชาธิปไตยส่งผลให้พื้นที่ทางการเมืองเปิดกว้าง และกลุ่มคนจีนอาศัยบริบทนี้สะสมทุนในด้านต่าง ๆ ผ่านทุนสัมปทาน ค่าเช่าที่อุปถัมภ์โดยรัฐ พื้นที่การเมืองและเศรษฐกิจที่เปิดกว้างส่งผลให้ชนชั้นนำทั้ง 2 กลุ่มมีบทบาทสำคัญมาถึงปัจจุบัน (ชัยพงษ์ สำเนียง, 2560)

ทุนขุนนางเป็นลักษณะการเกิดทุนที่โอบเอื้ออุปถัมภ์โดยรัฐผ่านความสัมพันธ์ในรูปแบบอุปถัมภ์ค้ำชู เกิดภายใต้ระบบปิดที่มีผู้แข่งขันน้อยราย ทำให้สามารถแสวงหาส่วนเกินและค่าเช่าจากการทำธุรกิจที่สืบทอดมาจากระบบศักดินา (ดูเพิ่มใน Chaiyan, 1994) ทุนนิยมชนิดนี้มีใช้ทุนนิยมเสรีที่เกิดการแข่งขันอย่างสมบูรณ์ (สังคิต พิริยะรังสรรค์, 2526) แต่เป็นทุนนิยมผ่านระบบการค้าบรรณาการ ทำให้ระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อขายและมุ่งแสวงหากำไร กลุ่มทุนขุนนางกลุ่มแรก ๆ คือ กลุ่มเจ้านาย และขุนนาง ได้อาศัยระบบศักดินาและระบบอุปถัมภ์แสวงหาส่วนเกินจากส่วย อากรต่าง ๆ โดยสงวนปัจจัยการผลิตและผลผลิตให้ตกเป็นกรรมสิทธิ์และอภิสิทธิ์ของกลุ่มตน (สิทธิโชค ลางคุณานนท์, 2552)

ทุนขุนนางเริ่มต้นจากการค้าภายใต้ระบบบรรณาการ และขยายตัวขึ้นไปสู่ธุรกิจประเภทอื่น ๆ เช่น ธุรกิจการเงิน การเดินเรือ ประกันภัย อุตสาหกรรมดีบุก และป่าไม้ สินค้าส่งออกและนำเข้า เป็นต้น (Wilson, 1962) ผลตอบแทนจากการดำเนินธุรกิจต่าง ๆ ได้ถูกแบ่งปันไปยังชนชั้นสูงของสังคมไทย นับตั้งแต่มิชชันนารี เจ้านาย ขุนนาง รวมถึง นายทุนชาวจีน ที่ได้รับอภิสิทธิ์ให้เป็นเจ้าภาษีนายอากรทำการผูกขาดสินค้า เช่น สุรา สุกร มะพร้าว น้ำมัน แร่ธาตุของป่า ฯลฯ (ญาดา ประภาพันธ์, 2524) สินค้าเหล่านี้เป็นของมีค่าและมีปริมาณจำกัดทำให้กลุ่มเจ้าภาษีนายอากร ขุนนาง และเจ้านายสามารถสะสมส่วนเกินได้ ผ่านการใช้อำนาจทางการเมืองในการควบคุมสินค้าและจัดสรรทรัพยากร (สิทธิโชค ลางกุลานนท์, 2552)

นายทุนในภาคเหนือสะสมทุนจากทรัพยากรของรัฐ นายทุนเหล่านี้จะเริ่มจากเป็นลูกจ้างของบริษัททำไม้ของฝรั่ง เช่น อีสต์เอเชียติก บอร์เนียวเบอร์มา การทำป่าไม้ในระยะเริ่มแรกทศวรรษที่ 2450-2470 เริ่มจากการเป็นลูกจ้างของบริษัทตะวันตก (ฝรั่ง) พอหลังทศวรรษที่ 2480 มีการตั้งโรงเลื่อยขนาดเล็กเป็นของตนเอง และสามารถขยายกิจการในเวลาต่อมา เช่น บริษัทเทพวงศ์ บริษัทผาทองคำไม้ เป็นต้น กลุ่มทุนที่เติบโตจากการสัมปทานป่าไม้ได้กลายมาเป็นกลุ่มทุนสำคัญที่ขยายตัวไปทำธุรกิจอื่น ๆ และนักการเมืองที่มีชื่อเสียงของภาคเหนือในภายหลัง

การทำสัมปทานป่าไม้ขยายตัวจากรัฐมอญสู่ล้านนาในช่วงทศวรรษ 2440 และเติบโตอย่างต่อเนื่องสัมพันธ์กับการขยายตัวของคนไทใหญ่และพม่าในล้านนา เข้ามาทำไม้และตั้งถิ่นฐานในล้านนาเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดชุมชน เช่น เมืองแม่ฮ่องสอน (ธรรต ศิริรัตนบัลล์, 2553) การทำสัมปทานป่าไม้ต้องใช้ทุนทรัพย์สูงและต้องมีอิทธิพลทางการเมือง ต้องอาศัยเครือข่าย รวมถึงความชำนาญในการทำไม้ จึงเป็นข้อได้เปรียบของคนกลุ่มดังกล่าว ความมั่งคั่งของทุนไทใหญ่ พม่า จีน และคนพื้นเมือง ทั้งในลักษณะ

ทุนป่าไม้หรือทุนการค้าข้ามแดน เกิดในช่วงเวลาใกล้เคียงกับการขยายตัวของทุนจีนที่มีเครือข่ายความสัมพันธ์กับทุนจีนในกรุงเทพฯ เริ่มจากเส้นทางการค้าทางน้ำและขยายตัวอย่างมากเมื่อเส้นทางรถไฟขยายสู่ภาคเหนือ ส่งผลให้ทุนไทใหญ่ พม่า จีน ทั้งในลักษณะที่ทำการค้าสินค้าอุปโภคบริโภค รวมถึงทุนขนาดใหญ่ เช่น การสัมปทานป่าไม้ เหมืองแร่ เริ่มปรับตัว กอปรกับเส้นพรมแดนรัฐชาติที่ชัดเจนขึ้นส่งผลให้การค้าข้ามแดนมีกระบวนการที่ยุ่งยากซับซ้อน กลุ่มทุนในล้านนาที่เคยมีลักษณะเป็นทุนขนาดใหญ่ค่อยๆ ลดบทบาทลงเป็นเพียงทุนท้องถิ่น และปรับตัวสู่การเป็นพ่อค้ารายย่อยในชนบทหรือผันตัวเองสู่อาชีพเกษตรกรรม (สร้อยดี อ่องสกุล, 2551; ปลาย่อ ชชนะนนท์, 2530; ธรรมศ ศรีรัตนบัลล์, 2553)

นายทุนที่สะสมทุนจากการสัมปทานป่าไม้ทำให้เกิดวัฒนธรรมพ่อเลี้ยง ผ่านระบบเศรษฐกิจแบบผูกขาดในการจัดการพื้นที่แบบเบ็ดเสร็จ การจัดการคนงาน พื้นที่ และทรัพยากรอื่นๆ วัฒนธรรมพ่อเลี้ยงนี้เป็นลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้นในการจัดการเศรษฐกิจภาคเหนือช่วงที่มีการสัมปทานป่าไม้ที่ต้องใช้เวลา ทรัพยากรในการควบคุมจัดการ เพราะต้องอาศัยทุน คนงานจำนวนมาก ถ้าไม่สามารถจัดการพื้นที่แบบเด็ดขาดได้ก็จะไม่สามารถทำกิจการนี้ได้ วัฒนธรรมพ่อเลี้ยงไม่เพียงเกิดในธุรกิจสัมปทานป่าไม้เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการทำสวนเหมือง และกิจการอื่นๆ ด้วย (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2533)

กลุ่มพ่อเลี้ยงในเวลาต่อมาได้เข้าสู่พื้นที่การเมืองระดับท้องถิ่น และระดับชาติ เช่น คนในตระกูลแสนศิริพันธ์ โดยเจ้าวงศ์ แสนศิริพันธ์ ได้เป็น ส.ส.แพร่คนแรก หรือคนในตระกูลวงศ์วรรณ คือ นายณรงค์และนายอนุสรณ์ วงศ์วรรณในช่วงต่อมาหรือแม้แต่คนในตระกูลศุภศิริ เช่น นางศิริวรรณ ปราศจากศัตรู หรือ นายสานิตย์ ศุภศิริ หรือคนในตระกูลชมภูมิ่ง ล้วนกลายมาเป็นกลุ่มทุนสำคัญ และนักการเมืองของเมืองแพร่ในตอนหลัง

ทั้งสิ้น การทำป่าไม้ของชนชั้นนำในเมืองแพร่ในระยะเวลาเริ่มแรกทศวรรษที่ 2450-2470 เริ่มจากเป็นลูกช่วงของบริษัทยุโรป (ฝรั่ง) พอหลังทศวรรษที่ 2480 เริ่มมีการตั้งโรงเลื่อยขนาดเล็กเป็นของตนเอง และสามารถมีกิจการเป็นของโรงเลื่อยในที่สุด เช่น บริษัทเทพวงศ์ บริษัทผาทองคำไม้ (ดูเพิ่มในชัยพงษ์ สำเนียง, 2551) หรือในกรณีของตระกูลจันทร์วิโรจน์ ตระกูลตรีทอง ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โลหะโชติ ในจังหวัดน่าน ก็ต่างสะสมทุนจากการทำสัมปทานป่าไม้แล้วขยายสู่การทำธุรกิจอื่นๆ (ปลาย้อ ชนชนะนท์, 2530)

ตัวอย่างการทำป่าไม้ของคนในเมืองแพร่คงกว้างขวางและเป็นกิจการใหญ่โตพอสมควรดังบันทึกของนายแสน ที่ว่า “...เจ้าวงศ์มีช้าง 94 เชือก ข้าพเจ้ามี 4 เชือก ลูกช้างอีก 82 เชือก...” (แสน วงศ์วรรณ, 2526) ถ้าดูจากจำนวนช้างร้อยกว่าเชือกของผู้ได้สัมปทานป่าไม้เพียงรายเดียว ก็จะทำให้เห็นความใหญ่โตของการทำกิจการป่าไม้ของเมืองแพร่ในเวลานั้น จนเมืองแพร่ได้ฉายาว่า “เมืองไม้สัก” ในเวลาต่อมา

แต่อย่างไรก็ตามในกิจการไม้สักนี้มิได้สร้างผลประโยชน์ต่อชาวบ้านแต่ประการใด เพราะคนงานก็มีใช่คนในพื้นที่ แต่เป็นพวกขมุที่มาจากลาว ชาวบ้านจึงไม่ได้ผลประโยชน์จากการทำไม้แม้แต่น้อย เป็นแต่กลุ่มนายทุนเท่านั้นที่ได้ประโยชน์⁵

นอกจากนี้ ยังมีตระกูลที่ทำไม้ในฐานะลูกช่วงจนมาทำธุรกิจสัมปทานป่าไม้ของตนเองอาทิ ตระกูล อุบิโยคิน “ตระกูลอุบิโยคิน อาชีพสัมปทานป่าไม้มา 4ชั่วอายุคน มาหยุดที่รุ่นผม เนื่องจากรัฐบาลลดสัมปทานและกำหนดเขตป่าสงวนเพิ่มขึ้น สมัยเด็กยังเหลือช้างอีก 7 ตัว บ้านที่อาศัยคือบ้านไม้สักที่ด้านในของโรงแรมเพชรงาม ถนนเจริญประเทศย่านถนน

⁵ อย่างไรก็ตามการที่เมืองแพร่ได้ชื่อว่าเป็น “เมืองไม้สัก” ก็มีผลต่อการที่รัฐบาลเลือกเมืองแพร่เป็นที่ตั้งของโรงเรียนป่าไม้ ซึ่งทำให้ลูกหลานของชาวบ้านได้มีโอกาสเข้าเรียนอยู่บ้าง และเปลี่ยนสถานะภาพเป็นข้าราชการกรมป่าไม้ในเวลาต่อมา

เจริญประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ดินของหลวงโยนการพิจิตรทั้งสิ้น รวมทั้งบริเวณโรงเรียนเรยีนาเซลี และสำนักงานป่าไม้เขต” (รักษา เมธีโกคพงษ์ และวีระเลิศสมพร, 2551) ตระกูล “อุปโยคิน เริ่มต้นจากหลวงโยนการพิจิตร ชื่อเดิมคือ ปันโหย่ อุปโยคิน มีเชื้อสายเดิมจากพม่า เข้ามาประกอบอาชีพหมอนวดและรับนวดในคุ้มหลวงของเจ้าอินทวิไชยยานนท์ใน พ.ศ. 2415 หลวงโยนการพิจิตร มีบ้านอยู่บริเวณโรงแรมเพชรغام ถนนเจริญประเทศ มีภรรยา 3 คน คือแม่แก้ว (มีบุตรธิดา 3 คน ได้แก่ นายอุบะส่วย หรือไมส่วย อุองชิน และนางซวร) ภรรยาคนที่สองคือแม่จิ้น (มีบุตรธิดา 2 คน ได้แก่ นางทองอินทร์ และนายแดง) ภรรยาคนที่สามคือแม่น้อย (มีบุตรธิดา 9 คน ได้แก่ นายบุญสม นายทองอยู่ นายทองคำ นายทองดี นายสมบุรณ์ นางเกษมณี นางศิริ นายทองสาย และนางประภาศรี)

ต่อมาหลวงโยนการพิจิตรได้รับมอบหมายให้ทำป่าไม้ รับช่วงสัมปทานต่อจากบริษัทบอมเบย์เบอร์มา การที่เป็นลูกช่งและเรียนรู้การทำป่าไม้ รวมถึงมีเส้นสายกับเจ้านายในภาคเหนือและข้าราชการสยามที่เข้ามาปกครอง ทำให้เขาสามารถขอสัมปทานป่าได้และยกระดับฐานะเป็นเศรษฐี มีช่างทำกิจการป่าไม้ถึง 300 เชือก เป็นที่นับถือและเป็นผู้นำชุมชนพม่าในจังหวัดเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2445 เกิดกรณีกบฏที่เมืองแพร่ นายปันโหย่ได้ช่วยเหลือทางราชการโดยใช้ช่างขนอุปกรณ์การรบ และเสด็จไปเมืองแพร่ ทำให้พระยาศุรสีห์วิเศษฐศักดิ์ ข้าหลวงสิทธิชาตมณฑลพายัพ เสนอความดีให้บรรดาศักดิ์เป็น “หลวงโยนการพิจิตร” ความร่ำรวยของหลวงโยนการพิจิตรทำให้สามารถสร้างวัดวาอารามได้หลายแห่ง อาทิเช่น สร้างเจดีย์ที่วัดเจดีย์เหลี่ยม วัดไชยมงคล วัดแสนผาง เป็นต้น (ปราณี ศิริธรณ พัทลุง, 2506; อนุ เนินหาด, 2556; รัตนพร เศรษฐกุล, กอบกาญจน์ พจน์ชนะชัย, 2556)

ปัจจุบันบ้านพักของหลวงโยนการพิจิตรเป็นพื้นที่บริเวณโรงแรมเพชรغام ถนนเจริญประเทศ เป็นมรดกตกทอดถึงลูกหลาน นายอุบะส่วย

หรือโมส่วย อุบโยคิน บุตรชายคนหนึ่งของหลวงโยนการพิจิตร ประกอบอาชีพสัมปทานป่าไม้สืบต่อมา บ้านที่อาศัยคือบ้านสัก 100 ปีข้างโรมแรมเพชรงามที่ปัจจุบันทำเป็นร้านอาหาร นายสุมิน อุบโยคิน ผู้เป็นบุตรชายก็เติบโตและอาศัยอยู่ที่บ้านหลังนี้ นายโมส่วยมีภรรยา 2 คน คือ แม่บัวจี ซึ่งมีบุตรคนเดียวคือ นายสุมิน อุบโยคิน ภรรยาคนที่สองคือแม่จันทร์สม มีบุตรสาวคนเดียวคือ นางแห่มง คุณสุมิน อุบโยคิน เรียนหนังสือที่โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กลับมาประกอบอาชีพที่เชียงใหม่ทำสัมปทานป่าไม้เช่นเดียวกับรุ่นปู่รุ่นพ่อ เนื่องจากชอบช่วยเหลือสังคมจนมีชื่อเสียง จึงลงสมัครรับเลือกตั้งเป็น ส.ส. และได้รับเลือกตั้ง (รักษา เจริญโภคพงษ์ และวิระ เลิศสมพร, 2551)

การสะท้อนผ่านการไม่เถื่อนหรือขายของเถื่อนก็เป็นส่วนหนึ่งที่กลุ่มทุนในภาคเหนือทำ พบว่าในช่วงปี พ.ศ. 2470 ยังมีกรทำไม้และอนุญาตให้ผืนเป็นสินค้าถูกกฎหมาย ทำให้นายทุนท้องถิ่นในภาคเหนือหลายคนสร้างตัวจากสินค้าผิดกฎหมาย ดังเช่นที่พ่อปิ่นเล่าว่า “เคยค้าไม้รับจ้างทำไม้เมื่ออายุ 22 ปี ใ้กับห้างเบอร์เนียว ห้างบอมเบย์ที่วังลุง อำเภอสอด ร่วมกับพ่อเลี้ยงพาราซึ่งเป็นกะเหรี่ยง อยู่ที่แม่เตาไห อำเภอมะริม มีช่างรวมกันทั้งหมด 60 เชือก เป็นของเขา 3 เชือก ไปลากไม้ที่วังลุง เมื่อทำไม้อยู่นั้นเป็นไม้ฮ้างป่าราคาถูกเพราะมีหลายเจ้า ที่มาทำไม้ห้องบอร์เนียวทั้งไม้องค์การรอยชำ จึงหันมาค้าฝิ่นแทน เมื่อก่อนนั้นก็เคยทำไม้ร่วมกับพ่อเลี้ยงอินที่เป็นขมุด้วย...” (ทานาเบ้, 2547, น.6)

นอกจากนี้การค้าฝิ่นหรือไม้เถื่อนยังทำให้กลุ่มผู้ค้าสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายได้อย่างกว้างขวางทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ “ในระยะนั้นอายุประมาณ 25 ปี (ประมาณปี 2500 : ผู้วิจัย) ทำงานให้กับพ่อเลี้ยงคนหนึ่ง ซึ่งเป็นพ่อค้าร่ำรวยที่สุดในภาคเหนือ และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอดีตอธิบดีกรมตำรวจ...” (ทานาเบ้, 2547, น.6)

คนกลุ่มนี้ต้องพึ่งพาทุนส่วนกลาง และนโยบายของรัฐในการขยายธุรกิจ ทำให้มีความอ่อนไหวเปราะบาง เช่น กรณีอย่างเจ้าวงศ์ แสนศิริพันธ์ เจ้าของโรงเลื่อยที่มีความสัมพันธ์กับนายปรีดี พนมยงค์ หลังจากปรีดีหมดอำนาจส่งผลให้การทำธุรกิจโรงเลื่อยของเจ้าวงศ์ มีปัญหาและต้องหยุดกิจการไป เพราะไม่สามารถใช้เส้นสายในการขอสัมปทานได้อีกต่อไป เพราะจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ขึ้นมาใช้อำนาจแทนเป็นปฏิปักษ์กับปรีดีจึงไม่ให้ความช่วยเหลือเจ้าวงศ์ (ดูเพิ่มใน ชัยพงษ์ สำเนียง, 2551; 2560)

อาจกล่าวได้ว่าการสะสมทุนของนายทุนภาคเหนือในยุคนี้ อาศัยทรัพยากรจากรัฐ เป็นจุดเริ่มต้นของทุนนิยมชายขอบที่ต้องแปรทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นทุน ทรัพยากรที่สำคัญคือป่าไม้ ผ่านการจัดการพื้นที่ขนาดใหญ่ มีการจัดการแบบเบ็ดเสร็จภายใต้ระบบที่เรียกว่า “พ่อเลี้ยง” เพราะต้องใช้พื้นที่และกำลังแรงงานจำนวนมากในการจัดการ ซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมการจัดการทุนเฉพาะของภาคเหนือ ที่มีส่วนคล้ายกับระบบนายหัวของภาคใต้ ระบบนายฮ้อยของภาคอีสาน การสะสมทุนในรูปแบบนี้อาศัยการอุปถัมภ์โดยรัฐ หรือเราอาจเรียกว่าทุนขุนนาง แล้วค่อยขยายไปสู่กิจการอื่นๆ เช่น โรงบ่มใบยาสูบ การขายปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ รวมถึงเข้าสู่พื้นที่ทางการเมืองผ่านการเลือกตั้ง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการแปรทุนทางธุรกิจสู่ทุนทางการเมือง

3. พ่อเลี้ยงนักรการเมืองในฐานะวัฒนธรรมอุปถัมภ์

ช่วงทศวรรษ 2500 ภาคเหนือเกิดการขยายตัวของทุนพืชเกิดการขยายตัวของ การปลูกพืชเชิงพาณิชย์ เช่น ยาสูบ ถั่วลิสง ข้าวโพด ฯลฯ (รัตนานพร เศรษฐกุล, 2546) ทำให้เกิด “ระบบพ่อเลี้ยง” ที่มีการจัดการอย่างครบวงจรตั้งแต่ให้เมล็ดพันธุ์ จนถึงการรับซื้อผลผลิต ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะเฉพาะของยุคนี้ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2533) จากการศึกษาการทำสวนเมี่ยงของ Van Roy (1965) พบว่าการจัดการเป็นการจัดพื้นที่และ

ผู้คนแบบครบวงจร เป็นการผลิตขนาดใหญ่ตั้งแต่การปลูกถึงการขาย การจัดการพื้นที่ขนาดใหญ่ต้องอาศัยทุนทรัพย์และความต่อเนื่องของระบบ ทำให้การจัดการเกษตรขนาดเล็กไม่สามารถทำได้ ทุนเกษตรกรรมในระบบพอเลี้ยงทำให้ชนชั้นนำในภาคเหนือตั้งสมทุน ต่อมาบางส่วนพัฒนาเป็นพ่อค้าคนกลาง (ทศวรรษที่ 2460) แล้วปรับตัวมาทำกิจการสัมปทานป่าไม้ใน (ทศวรรษ 2480) และโรงบ่มใบยาสูบในเวลาต่อมา คนที่สามารถสะสมทุนได้ส่วนใหญ่จะเป็นลูกชนชั้นนำในหมู่บ้าน ตัวอย่างเช่น กรณีนายแสน วงศ์วรรณ⁶ ที่เป็นลูกชาวนามีฐานะ (แสน วงศ์วรรณ, 2526) หรือไม่กี่เป็นผู้ที่มีเชื้อสายเจ้านาย เช่น เจ้าวงศ์ แสนศิริพันธ์ เชื้อสายเจ้านายเมืองแพร่ที่เจ้าไชยสุริวงศ์ ณ เชียงใหม่ เป็นต้น (ดูเพิ่มเติมใน ชัยพงษ์ สำเนียง, 2560)

ภายใต้กระแสการพัฒนาภาคเหนือแบบทุนนิยมในช่วงหลังทศวรรษ 2500 ชุมชนหมู่บ้านเริ่มก้าวเข้าสู่ระบบการผลิตแบบใหม่ ก่อให้เกิดการขยายตัวของการผลิตเชิงพาณิชย์อย่างต่อเนื่องและกว้างขวาง โดยเฉพาะการปลูกข้าวขาย ซึ่งสะท้อนผ่านการขยายพื้นที่นาดำ เพื่อการเพาะปลูกที่กระจายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ เกิดการขยายพื้นที่จาก 2.5 ล้านไร่ในปี พ.ศ. 2506 เป็น 3.2 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2516 และ 3.7 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2521 โดยเฉพาะในกรณีของจังหวัดเชียงใหม่เกิดการบุกพื้นที่ทำนาจาก 629,637 ไร่ในปี พ.ศ. 2506 ไปสู่ 680,000 ไร่ ในปี พ.ศ. 2516 และ ในปี พ.ศ. 2521 ขยายออกไปเป็น 729,428 ไร่ นอกจากนั้นยังปรากฏการกระจายตัวของปลูกพืชเชิงพาณิชย์หลากหลายชนิดเข้มข้นมากขึ้นตามลำดับ เช่น ถั่วเหลือง กระเทียม หอมแดง หอมหัวใหญ่และยาสูบ (ประเทือง นรินทรกุล

⁶ การสร้างทางรถไฟยังได้ทำให้เกิดคนกลุ่มใหม่ที่สร้างฐานะจากการค้าขาย เช่นกรณีของนายแสน วงศ์วรรณที่รับซื้อข้าวจากชาวบ้านในราวปลายทศวรรษที่ 2460 ไปขายที่สถานีรถไฟ จนสร้างฐานะเป็นพ่อค้าคนกลางและกลายเป็นนายทุนใหญ่ นอกจากทุนที่เติบโตมาจากป่าไม้แล้ว ทุนที่สำคัญอีกประเภทหนึ่ง คือ ทุนเกษตรกรรม

ณ อยุธยา, 2537; สิริวรรณ สิริวนิชย์, 2552) รวมถึงการสร้างระบบคมนาคมขนส่ง และการพัฒนาสมัยใหม่ทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนการผลิตจากการปลูกข้าวเพื่อกินที่เหลือจึงขาย ขยายสู่การปลูกพืชชนิดใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด รวมถึงมีการใช้สิ่งของที่ผลิตมาจากเมือง และทำให้ชาวบ้านอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพามากขึ้น (ดูเพิ่มใน อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2534; อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2527; จามะรี เทียงทอง, 2554)

พืชเศรษฐกิจที่สำคัญในการก่อร่างสร้างตัวของคนชั้นนำภาคเหนือคือการทำกิจการโรงบ่มใบยาสูบ กิจการโรงบ่มใบยาสูบเริ่มเฟื่องฟูมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการขยายตัวของโรงบ่มใบยาสูบในภาคเหนือตอนบน ทั้งเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ 2534, น.7-10) แต่ยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก ส่วนพันธุ์ที่นิยมปลูกในภาคเหนือ คือ พันธุ์เวอร์จิเนีย (บรรพต ดีหอมศีล, 2523, น.2) ส่วนในจังหวัดแพร่มีการขยายตัวของการปลูกใบยาสูบในช่วงต้นทศวรรษที่ 2500 แม้ว่าเมืองแพร่จะมีชื่อเสียงในเรื่องใบยาสูบมาก่อนหน้านี้แล้ว คือ ใบยาสูบเมืองสอง แต่ก็เป็นที่การปลูกภายในครัวเรือน ไม่ใช่กิจการขนาดใหญ่⁷

ในช่วงทศวรรษที่ 2500 - พ.ศ. 2527 การปลูกใบยาสูบในประเทศไทยที่เคยเฟื่องฟูก็เกิดภาวะเสื่อมถอย เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจโลกตกต่ำต่อเนื่องกันหลายปี ทำให้ความต้องการใบยาสูบในตลาดโลกลดลง รวมถึงมีการรณรงค์งดสูบบุหรี่ และประเทศผู้นำเข้าเพิ่มภาษีบุหรี่ทำให้คน

⁷ อย่างไรก็ตามการปลูกใบยาสูบในจังหวัดแพร่กลับเพิ่มปริมาณมากขึ้นเรื่อยๆ และกลุ่มทุนเมืองแพร่ก็ได้สร้างโรงบ่มใบยาในพื้นที่ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เพราะความต้องการใบยาสูบภายในประเทศยังคงมีอยู่ ในปี พ.ศ. 2535 จังหวัดแพร่มีพื้นที่ปลูกใบยาสูบถึง 28,418 ไร่ ชาวบ้านในพื้นที่ทำการปลูกโรงบ่มเป็นผู้ให้พันธุ์และปุ๋ย เมื่อได้ผลผลิตก็นำมาหักค่าต้นทุนของโรงบ่ม ในขณะที่มีการปลูกอย่างกว้างขวาง และถือว่าเฟื่องฟูมาก แต่การผลิตใบยาสูบก็ลดปริมาณลงในปีถัดมา (พ.ศ. 2536) ที่ลดลงเหลือประมาณ 8,187 ไร่ (พัฒน์ ผาทอง, 2542)

สูญลดลง ไบยาสูบเป็นพืชที่อาศัยการส่งออกเป็นด้านหลักอุปสงค์ อุปทานของราคาขึ้นอยู่กับตลาดโลก โดยใน พ.ศ. 2527 ประเทศญี่ปุ่นที่เคยนำเข้าไบยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียเฉลี่ยปีละ 3.5 ล้านกิโลกรัม ได้ลดปริมาณการสั่งซื้อเหลือเพียง 1.2 ล้านกิโลกรัมทำให้ราคายาสูบตกต่ำ เนื่องจากผลผลิตมีมากกว่าความต้องการในประเทศ ซึ่งถือว่ามีปี 2527 เป็นปีแห่งความเสื่อมถอยของการปลูกไบยาสูบ⁸

แม้ว่าการปลูกไบยาสูบในจังหวัดแพร่จะเพิ่มปริมาณมากขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากชนชั้นน่านอกจากทำกิจการป่าไม้แล้วกิจการที่สร้างรายได้คือการทำโรงบ่มไบยาสูบ จึงทำให้เกิดการเฟื่องฟูของโรงบ่มไบยาสูบในเมืองแพร่ รวมถึงความต้องการไบยาสูบภายในประเทศยังคงมีอยู่ใน พ.ศ. 2535 จังหวัดแพร่มีพื้นที่ปลูกไบยาสูบถึง 28,418 ไร่ ผู้ที่ทำการปลูก คือ ชาวบ้านโดยโรงบ่มเป็นผู้ให้พันธุ์และปุ๋ยแล้วเมื่อได้ผลผลิตก็นำมาหักค่าต้นทุนของโรงบ่ม ซึ่งถือว่าเป็นยุคเฟื่องฟูและมีการปลูกอย่างกว้างขวาง แต่การผลิตไบยาสูบก็ลดปริมาณลงในปีถัดมา (พ.ศ. 2536) ที่ลดลงเหลือประมาณ 8,187 ไร่ ผู้เป็นเจ้าของโรงบ่ม เช่น นายพัฒน์ ผาทอง กล่าวไว้ว่า

“ประมาณทศวรรษ 2500 การทำมาหากินเพิ่มขึ้น (จากการทำไม้: ผู้เขียน) คือ การทำโรงบ่มไบยา จึงมีหุ้นกับญาติซ็อกกิจการโรงบ่มไบยาจาก 2 แห่งคือ โรงบ่มป่าแดง และโรงบ่มดอนมูล กิจการดีขึ้นเรื่อย ๆ จนตั้งเป็นรูปบริษัทขึ้นชื่อว่าบริษัทเทพวงศ์...”
(พัฒน์ ผาทอง, 2542)

⁸ ฝ่ายเศรษฐกิจการขนส่งและสื่อสาร. รายงานการศึกษา เรื่อง รูปแบบการเคลื่อนย้ายและค่าใช้จ่ายในการขนส่งไบยาสูบ. กองเศรษฐกิจและคมนาคม สำนักงานปลัด กระทรวงคมนาคม อดีตสำเนา, หน้า 27-28.

นอกจากนี้ในทศวรรษที่ 2510 ชนชั้นนำของจังหวังแพร่ยังได้ขยายกิจการโรงพยาบาลไปในจังหวัดอื่น ๆ ของภาคเหนือ เช่น จังหวัดลำพูน เชียงใหม่ มีโรงพยาบาลของบริษัทเทพงศ์ไปตั้ง และปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2518-2521 บริษัทเทพงศ์เป็นบริษัทที่ส่งออกไปยาสูบมากที่สุดของประเทศ มีปริมาณ 4,142, 6,345, 6,909, 4,924 เมตริกตัน (เรียงตามลำดับปี) แสดงให้เห็นว่ายาสูบเป็นแหล่งสะสมทุนทางหนึ่งของชนชั้นนำเมืองแพร่ และการที่ชนชั้นนำในเมืองแพร่เป็นเจ้าของโรงบ่มในหลายจังหวัดภาคเหนือ ทำให้เกิดการรับรู้ต่อเมืองแพร่ผูกโยงกับความเป็น “เมืองยาสูบ” นอกเหนือจากเป็นเมืองที่ปลูกยาสูบแล้วกลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวโยงกับเมืองแพร่ เช่นเจ้าของโรงบ่ม และกิจการยาสูบนี้ได้ทำให้ภาพของพ่อเลี้ยงที่รับรู้ในฐานะผู้ทำป่าไม้เปลี่ยนแปลงมาเป็น การรับรู้ในภาพ “พ่อเลี้ยงโรงบ่มยาสูบ” ซึ่งสามารถดูได้จากเครือข่ายธุรกิจเกษตรของตระกูลวงศ์วรรณ-ผาทอง ที่นำโดยณรงค์วงศ์วรรณ (รูปที่ 1)

ชื่อกิจการ	ปีก่อตั้ง	ธุรกิจ
1. บริษัท เทพวงศ์ จำกัด	2492	โรงเลื่อย ยาสูบ
2. บริษัท เหมืองแร่สกุลทอง จำกัด	2512	เหมืองแร่
3. บริษัท อุตสาหกรรมใบยาสูบไทย จำกัด	2513	ยาสูบ
4. บริษัท เชียงใหม่การเหมืองแร่ จำกัด	2517	เหมืองแร่
5. บริษัท ยาสูบสากล จำกัด	2517	ยาสูบ
6. บริษัท สยามวัชร จำกัด	2520	ซื้อขายเครื่องจักร
7. ห.จ.ก. นิติบุคคล สถานีนัมไบยาเวอร์จิเนียคอนมูล	2502	ยาสูบ
8. บริษัท สยามเอ็กซ์พอร์ตกาแฟ จำกัด	2522	กาแฟ
9. บริษัท เกษตรกรรมสมบุรณ์แบบ จำกัด (ร่วมทุนกับ กลุ่มมิตรชัย - ทากาซากิ บริษัทข้ามชาติญี่ปุ่น)	-	เลี้ยงสัตว์
10. บริษัท สยามนักข่าวธุรกิจ จำกัด	-	หนังสือพิมพ์
11. บริษัท ผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ จำกัด	-	เกษตรแปรรูป
12. บริษัท เชียงใหม่จตุรมิตร จำกัด	-	รับเหมา
13. บริษัท เอ แอนด์ พี จำกัด	-	โรงแรม
14. สถานีนัมไบยาทั้งหมดกว่า 140 สถานี	-	โรงบ่มใบยา

ที่มา: ฝ่ายสมรภูมิภาคเหนือ (ฉบับพิเศษ), ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ 3 สิงหาคม 2535 หน้า 5

รูปที่ 1 เครือข่ายธุรกิจเกษตรตระกูลวงศ์วรรณ-ผาทอง

(ที่มา: โอนทัย วัฒนาพร (มมป.) “การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของภาคเหนือตอนบน
ในรอบ 3 ทศวรรษ (2518-2548) : การสำรวจเบื้องต้น” มมพ.)

ใบยาสูบบมีบทบาทอย่างมากในการสะสมทุนของนายทุนภาคเหนือ
ตระกูลที่ทำยาสูบจนสามารถสร้างฐานะ และเปลี่ยนทุนเศรษฐกิจมาเป็นทุน
การเมือง คือ ตระกูลโลหะโชติ เริ่มต้นจากหลวงธรรานุสร (ช่วง โลหะโชติ)
เข้ามาเป็นคณบดีจังหวัดน่านในปี 2475 และต่อมาปี พ.ศ. 2490 เริ่มทำกิจการ

ยาสูบ และส่งต่อกิจการให้ลูกหลานได้สืบทอดกิจการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ตระกูลโลหะโชติทำโรงบ่มใบยาสูบ และมีเกษตรกรเป็นลูกช่วงตั้งแต่ซื้อ กัลยา ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ให้สินเชื่อก และรับซื้อผลผลิต มีเครือข่ายผู้ปลูกใบ ยาสูบทำกิจกรรมกับตระกูลโลหะโชติกว่า 15,000 ครอบครัว ทำให้เป็นฐาน การเมืองที่สำคัญ

เมื่อสมชาย โลหะโชติ ทายาทหลวงธรรานุสร และเจ้าของโรงบ่ม ใบยา ตัดสินใจลงสมัคร ส.ส. และได้เป็น ส.ส. ในปี 2512 เขาเป็น ส.ส. อยู่ 3 สมัย แล้วพอง่ายให้ นางสาวพูนสุข โลหะโชติ (เกิด 12 มกราคม พ.ศ. 2502) ลูกสาว ขณะที่เป็น ส.ส. มีอายุเพียง 27 ปี พูนสุข เกิดเมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2502 เป็นบุตรของนายสมชาย โลหะโชติ และ นางกันยา โลหะโชติ สำเร็จการศึกษา ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา จาก มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ ปริญญาโทด้านจิตวิทยาการศึกษา จาก Temple University ประเทศ สหรัฐอเมริกา พูนสุขเคยดำรงตำแหน่งเป็นผู้จัดการฝ่ายตลาด บริษัท โรงบ่มยาสูบ น่าน จำกัด ก่อนที่จะลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรครั้งแรก ใน พ.ศ. 2529 สังกัดพรรคชาติไทย ได้รับเลือกตั้งในครั้ง ดังกล่าว และได้รับเลือกเรื่อยมาจนถึง พ.ศ. 2539 รวม 5 สมัย ใน ปี พ.ศ. 2544 พูนสุข ลงสมัครรับเลือกตั้งในพื้นที่เขต 1 จังหวัดน่าน ก่อนที่จะไม่ได้ รับเลือกตั้ง โดยพ่ายแพ้ให้กับ นายคำรณ ณ ลำพูน จากพรรคประชาธิปัตย์ และวางมือทางการเมืองในที่สุด แม้ว่าพูนสุขจะแพ้เลือกตั้ง แต่ในเวลาต่อมาคนในตระกูลโลหะโชติก็ยังได้รับการเลือกตั้งให้เป็น ส.ส. น่าน อีกครั้งหนึ่ง สิรินทร รามสูตร น้องสาวของพูนสุขชนะการเลือกตั้งเป็น ส.ส. น่าน ในปี พ.ศ. 2548 เรื่อยมาถึงปัจจุบัน สิรินทร ก่อนจะมาเป็น ส.ส. เคยเป็นสมาชิก สภาเทศบาลและนายกเทศมนตรีเมืองน่าน สังกัดพรรคการเมืองทางการเมือง ในระดับท้องถิ่นมานานกว่า 20 ปี ฐานการเมืองผ่านลูกไร่/ลูกช่วงโรงบ่ม ใบยาสูบเป็นฐานเสียงสำคัญ รวมถึงได้แต่งงานกับนายทรงยศ รามสูตร อดีต ส.ส.

จังหวัดหนองคาย (บุตรนายสยาม รามสูต อดีต ส.ส. เชียงใหม่) ทำให้เครือข่ายการเมืองและธุรกิจของตระกูลโลหะโชติขยายตัวอย่างกว้างขวาง และในปัจจุบันสิรินทร และครอบครัวยังเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงที่สำคัญในการจัดถนนคนเดินชว่งน่าน ใจกลางเมืองน่าน เพื่อให้ประชาชนได้ขายสินค้าในท้องถิ่นและแสดงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการสร้างฐานมวลชนผ่านวัฒนธรรมของตระกูลโลหะโชติอีกทางหนึ่ง

เช่นเดียวกับจังหวัดพะเยาที่ตระกูลต้นบรรจจะสามารถครอบครองพื้นที่ทางการเมืองได้อย่างนาน ตั้งแต่เพ็ญ ต้นบรรจ (อดีต ส.ส. เชียงราย) พวงเล็ก บุญเชียง อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพะเยา 7 สมัย (ลูกสาว) ไพโรจน์ ต้นบรรจ (ลูกชาย) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพะเยา และไพรัตน์ ต้นบรรจ (ลูกชาย) อดีตนายกองค์การบริหารจังหวัดพะเยา ต่างเป็นนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นของจังหวัดพะเยามาอย่างยาวนาน และตระกูลต้นบรรจก็มีธุรกิจที่สำคัญคือ การทำโรงบ่มไບยาสูบ ในชื่อ บริษัทรวมเพ็ญ จำกัด

อีกกรณีหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ตระกูลปิยวรรณ มีอาชีพค้าขายพืชผลทางการเกษตร และเป็นนักธุรกิจตัวแทนจำหน่ายรถบรรทุก ตระกูลปิยวรรณเป็นนายทุนพื้นเมือง สอาด ปิยวรรณ เป็นบุตรของนายคำสุขและนางจันทร์ตีบ ปิยวรรณ (เดิมนามสกุลปิงวัง) บ้านเดิมอยู่ที่บ้านเอื้อม หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สอาดเริ่มการประกอบอาชีพด้วยการเป็นลูกจ้างส่งของให้กับพ่อค้าเชื้อสายจีนในตัวจังหวัดลำปาง หลังจากนั้นจึงได้จัดตั้งบริษัทลำปางชัย จำกัด เป็นตัวแทนจำหน่ายเครื่องไฟฟ้าทุกชนิด เครื่องสีข้าว รถจักรยานยนต์ รถจักรยาน รถยนต์ ทั้งในระบบเงินสดและเงินผ่อน นอกจากนี้ตั้งบริษัทอินเตอร์ไลฟ์ไฟแนนซ์ บริษัทน้ำมันสากล และบริษัทลำปางชัยอุตสาหกรรมป่าไม้ (ลอป.) อันเป็นบริษัทที่ได้รับสัมปทานการทำไม้จากกรมป่าไม้ (อโณทัย วัฒนาพร, มมป.) จะเห็นได้ว่าฐานการสะสมทุน

ของสอาดเกิดบนฐานการเกษตรที่กำลังเฟื่องฟูอยู่ในยุคนั้น และการที่เขาสามารถสะสมทุนทางธุรกิจได้ ทำให้เข้าสู่พื้นที่ทางการเมืองเป็นสมาชิกสภาจังหวัดลำปาง ต่อมาในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยเป็นการทั่วไป พ.ศ. 2518 เขาเป็น ส.ส. ลำปางถึง 6 สมัย โดยอาศัยฐานลูกค้าพืชผล และอุปการณ์ทางการเกษตร

แม้ในเวลาต่อมาทางราชการสนับสนุนให้ปลูกถั่วลิสงก็มีการปลูกอย่างแพร่หลาย และก็มีวัฏจักรคล้ายใบยาสูบ เมื่อมีการปลูกมากราคาก็ตกในท้ายที่สุดชาวบ้านก็หยุดปลูก ช่วงเวลาของการปลูกถั่วลิสงอยู่ในช่วงเวลานั้นๆ ในช่วง พ.ศ. 2520-2527⁹

การปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น อาทิ อ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลัง ปอ ฯลฯ ถือเป็น “พืชการเมือง” (จามะรี เชียงทอง และคณะ, 2554) เพราะผู้ที่รับซื้อผลผลิตจากชาวไร่ได้นำความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่าง “พ่อค้า” กับ “ชาวไร่” และแปลมาเป็นคะแนนเสียง เช่นเดียวกับยาสูบเป็นพืชไร่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ และมีลูกไร่กว่า 1 แสนครอบครัวทั่วประเทศ (จามะรี เชียงทอง, 2557) โดยเฉพาะในภาคเหนือ เช่น แพร่ น่าน เชียงราย และพะเยา ทำให้ “ชาวไร่ยาสูบ” เป็นฐานการเมืองให้แก่ตระกูล ต้นบรรจง เมืองพะเยา “ผาทอง/วงศ์วรรณ” เมืองแพร่ และ “โลหะโชติ” เมืองน่าน ทั้ง 3 ตระกูลเป็นเจ้าของโรงบ่มใบยาสูบและทำกิจการโรงบ่มมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งสามตระกูลเป็นนักการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะตระกูลวงศ์วรรณสามารถขยายกิจการไปในจังหวัดอื่น ๆ เช่น เชียงราย เชียงใหม่ และลำพูน รวมไปถึงสามารถสร้างฐานการเมืองในจังหวัดนั้น เช่น อนุสรณ์ วงศ์วรรณ สามารถเป็น ส.ส. ลำพูน และเป็นรัฐมนตรีหลายสมัย ซึ่งไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการเปลี่ยนทุนทางธุรกิจเป็นทุนการเมืองผ่านใบยาสูบทำให้เห็นพลวัตของทุนที่ไม่หยุดนิ่ง

⁹ สัมภาษณ์ นางมา แซ่ไหล อายุ 66 ปี 85 ม. 2 ต.ดอนมูล อ.สูงเม่น จ.แพร่ วันอาทิตย์ที่ 12 กุมภาพันธ์ 2545

แม้ว่าการปลูกยาสูบมากทำให้ชาวบ้านไม่สามารถกำหนดราคา
ได้เอง เพราะชาวบ้านต้องอาศัยยาฆ่าแมลง ปุ๋ย และกล้าพันธุ์ จากเจ้าของ
โรงบ่มใบยาสูบ¹⁰ ทำให้ผู้ปลูกยาสูบเป็นผู้อยู่ใต้ระบบอุปถัมภ์ของเจ้าของ
โรงบ่ม และทำให้เจ้าของโรงบ่มใบยาสูบสามารถผันตนเองมาเป็นชนชั้นนำใน
ท้องถิ่นเป็น ส.ส., ส.จ., ต่อมา¹¹ ในปี พ.ศ. 2536-2537 ราคาใบยาสูบตกต่ำ
จึงทำให้ชาวบ้านทยอยเลิกปลูก เกษตรกรในภาคเหนือนิยมปลูกถั่วเหลือง
ข้าวโพด โดยพืชทั้งสองชนิดอายุสั้น ต้องการน้ำน้อย ไม่ต้องดูแลรักษามาก
ศัตรูพืชไม่ค่อยมี¹² จึงใช้ทุนไม่มากนักในการผลิต และไม่ต้องอยู่ภายใต้ระบบ
อุปถัมภ์แบบเบ็ดเสร็จเหมือนการทำยาสูบ ถึงแม้จะไม่สามารถกำหนดราคา
ได้เองก็ตาม แต่เกษตรกรภาคเหนือในช่วงเวลานี้ก็มีอิสระโดยสัมพัทธ์ ไม่ต้อง
พึ่งพาระบบอุปถัมภ์เหมือนแต่ก่อน ทำให้ชาวบ้านมีสิทธิ์ในการเลือกตัวแทน
ที่ไม่ตกอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์แบบสมบูรณ์ ทำให้เกิดนักการเมืองใหม่
เช่น แม่เลี้ยงดี ศิริวรรณ ปราศจากศัตรู ได้เป็น ส.ส. ในปี พ.ศ. 2535 ขณะ
พ่อเลี้ยงณรงค์ วงศ์วรรณ (ชูขวัญ ฤงเงิน และสิริกิร ไชยมา, 2542, น.175) ส.ส.
ผูกขาดเมืองแพร่หลายสมัย หรือคนในสาขาวิชาชีพอื่นๆ เช่น นายแพทย์
ชลน่าน ศรีแก้ว ส.ส. น่าน นางลัดดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์ ส.ส. พะเยา หรือเจ้าของ
กิจการอื่นๆ เช่น ในปี พ.ศ. 2538 ส.ส. เมืองแพร่ก็เปลี่ยนโฉมหน้าใหม่เช่น
นายแพทย์ ทศพร เสรีรักษ์ เจ้าของมูลนิธิการกุศลป็นบุญ¹³ จักษุแพทย์ผู้ใจบุญ
นายวรวิจน์ เอื้ออภิญญากุล (นายกแมว) นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองแพร่

¹⁰ สัมภาษณ์ นายถาวร ทะลอย อายุ 70 ปี 39 ม. 5 ต.ดอนมูล อ.สูงเม่น จ.แพร่ วันที่ 11
กุมภาพันธ์ 2549

¹¹ เช่น พ่อเลี้ยงศานิตย์ ศุภศิริ, พ่อเลี้ยงเมธา เอื้ออภิญญากุล และพ่อเลี้ยงณรงค์ วงศ์วรรณ
ในเมืองแพร่

¹² สัมภาษณ์ นางมา แซ่เหล อายุ 66 ปี 85 ม. 2 ต.ดอนมูล อ.สูงเม่น จ.แพร่ วันอาทิตย์ที่ 12
กุมภาพันธ์ 2545

¹³ มีกิจกรรมที่สำคัญคือ รับส่งศพจากโรงพยาบาลกลับบ้าน

จะเห็นได้ว่าภายหลังจากชาวบ้านได้ปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจากการปลูก
 ใบบายาสู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ของ “พ่อเลี้ยง” ที่มีอิทธระน้อยกว่าการปลูกพืช
 ชนิดอื่น ที่ไม่ต้องอยู่ในอุปถัมภ์เบ็ดเสร็จของระบบ “พ่อเลี้ยง” ทำให้การตัดสินใจ
 เลือกลงหรือไม่เลือกลงของชาวบ้านมีอิสระโดยสัมพัทธ์มากขึ้น จนในท้ายที่สุด
 ตัวแทนทางการเมืองแบบเดิมที่เรียกว่าพ่อเลี้ยงโรงบ่มได้ลดบทบาทไป และ
 เกิดกระบวนการเลือกคนรุ่นใหม่ที่ต่างจากผู้นำในอดีต

4. กุศรชฎกิจสู่ทุนการเมือง: การเมืองในกุศรชฎกิจ กุศรชฎกิจในทุนการเมือง

การเข้ามาของคนจีนในภาคเหนือจะมาก่อนยุค 2450 สามารถ
 สะสมความมั่งคั่งและกลายเป็นชนชั้นนำในท้องถิ่น ทั้งในฐานะนายทุน
 นายธนาคาร หรือบางคนสถาปนาตัวเองเป็น “พ่อนาย” อย่างกรณีของไกรศรี
 นิมมานเหมินทร์ (วสันต์ ปัญญาแก้ว, 2555) หรือบางตระกูลเข้าไปมีความ
 สัมพันธ์ผ่านการแต่งงาน เช่น เลิศ ชินวัตร กับเจ้าจันทร์สม ณ เชียงใหม่ การ
 ก่อตัวของทุนกลุ่มนี้สัมพันธ์กับการขยายตัวของเส้นทางรถไฟ ที่ได้นำพาคน
 จีนเหล่านี้ขึ้นมาตั้งเนื้อตั้งตัว โดยเข้าไปเกาะเกี่ยวสัมพันธ์กับกลุ่มเจ้านายเดิม
 ที่กำลังจะเสื่อมถอยเชิงสถานะทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ (เนื้ออ่อน ขวัญ
 ทองเขียว, 2559)

คนจีนกลุ่มนี้เข้ามาแทนที่สถานะของเจ้านายทั้งในแง่อิทธิพล
 ทางการเมือง และสถานภาพทางเศรษฐกิจ ดูได้จากสถานะของตระกูลชฎิมา-
 นิมมานเหมินทร์ ผ่านตัวของไกรศรี ที่เป็นที่เคารพในฐานะปราชญ์ที่มีความ
 รอบรู้เรื่องล้านนาคดี และความมั่งคั่ง (วสันต์ ปัญญาแก้ว, 2555)

การสะสมทุนของตระกูลนิมมานเหมินทร์เริ่มจากการขายของ
 ในอำเภอปากบ่อง (ป่าซางในปัจจุบัน) และขยายตัวมาแถวสถานีรถไฟ
 เชียงใหม่ รวมถึงทำการค้าขายทางเรือ และรถไฟในเวลาต่อมา รวมถึงเป็น

นายหน้าของธนาคารไทยพาณิชย์ ทำให้สิ่งสมควรมั่งคั่งมาอย่างต่อเนื่อง รวมถึงเป็นเจ้าของที่ดินรายใหญ่ในเชียงใหม่ ทั้งผ่านการซื้อขาย และนายหน้ารับจ้าง ทำให้ที่ดินจำนวนมากตกเป็นของตระกูลนี้ เช่น ที่ดินและตลาดฝิ่นใหญ่อย่างกาดหลวง ในเวลาสามารถสะสมทุน และเปลี่ยนทุนเศรษฐกิจการเมืองเป็นทุนวัฒนธรรม (ดูเพิ่มใน, Bourdieu, 1997; 1998) กลายมาเป็นตระกูลที่มั่งคั่งและทรงเกียรติของภาคเหนือ

ตระกูลชุตินา-นิมมานเหมินทร์ เริ่มต้นจากหลวงอนุสารสุนทร (สุนธีร์ ชัยวงศ์) กรมการพิเศษเมืองนครเชียงใหม่ และนางคำเที่ยง (เกิดเมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2437) หลวงอนุสารสุนทรเกิดที่ตำบลปากบ่อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นบุตรของนายต้อยและนางแว่น แซ่จั่ว ้วยเด็กกำพร้าจึงอยู่ในอุปการะของพี่สาวชื่อ นางบัวจันทร์ ้วยเด็กนายสุนธีร์ ต้องเลี้ยงน้องและค้าขายไปด้วย เมื่ออายุ 16 ปีย้ายมาอยู่ย่านวัดเกตการาม เริ่มทำการค้าขนาดเล็ก ต่อมาขยายกิจการใหญ่ขึ้น หลังจากแต่งงานกับนางคำเที่ยงแล้ว ได้ย้ายมาค้าอยู่ที่ถนนท่าแพ ขณะอายุ 20 ปี ตั้งร้านค้าขายชื่อ “ร้านชัยวงศ์” ปัจจุบันคือ ห้างหุ้นส่วนอนุสารเชียงใหม่ การซื้อที่ดินที่เป็นที่ตั้งร้านแห่งนี้ของหลวงอนุสารมีทำเลเหมาะกับการทำการค้า หลวงอนุสารซื้อได้ในราคาถูกเมื่อปี พ.ศ. 2430 ขณะเมื่ออายุ 20 ปี ขณะนั้นไม่มีใครกล้าซื้อ เนื่องจากเจ้าของบ้านที่พักอาศัยอยู่เสียชีวิตจากการตายโดยฉับพลันหลายคนในคราวเดียวกัน หลังจากซื้อแล้วหลวงอนุสารย้ายครอบครัวจากย่านวัดเกตการามมาพักอาศัยและเปิดร้านค้า ต่อมาจึงก่อสร้างเรือนแถวและอาคารตึก เมื่อประมาณ พ.ศ. 2440-2445 และมีลูกคนหนึ่งเป็นผู้หญิงคนโตชื่อนางกิมฮ้อ ที่สามารถเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างตระกูลชุตินาและนิมมานเหมินทร์ กิมฮ้อจบการศึกษาจากโรงเรียนสตรีพระราชยา และใน พ.ศ. 2454 นางกิมฮ้อได้สมรสกับนายกี นิมมานเหมินทร์ และมีบุตรธิดารวมทั้งสิ้น 6 คน คือ นายไกรศรี นิมมานเหมินทร์ - ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ล้านนา และ

เป็นหนึ่งในนักธุรกิจใหญ่ของเชียงใหม่ของยุคนั้น นายพิสุทธิ์ นิมมานเหมินทร์ - ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยคนที่ 8 ศาสตราจารย์อ้น นิมมานเหมินทร์ - ศาสตราจารย์ประจำจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นายเรือง นิมมานเหมินทร์ - นักการเมืองท้องถิ่นและอดีตนายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่ นายแจ่มจิตต์ เลหาวัฒน์ - นักสังคมสงเคราะห์ นางอุณณ์ ชูติมา - ผู้ก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรม เชียงใหม่ (อนุ เนินหาด, 2556)

คนในตระกูลชูติมา-นิมมานเหมินทร์ เป็นนักการเมืองระดับชาติ และระดับท้องถิ่น เช่นกรณี สุกิจ นิมมานเหมินทร์ เขาเกี่ยวข้องกับเป็นญาติของไกรศรี “สุกิจ นิมมานเหมินทร์ เกิดที่ตำบลช้างม่อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2449 เป็นบุตรนายหิมนางจันทร์ทิพย์ นิมมานเหมินทร์ แรกเข้าเรียนหนังสือที่โรงเรียนชวียงเส็งอนุกุลวิทยา สอบได้มัธยม 1 แล้วเรียนต่อที่ยุพราชวิทยาลัยจนจบชั้นมัธยม แล้วเข้ากรุงเทพฯ เรียนต่อที่โรงเรียนอัสสัมชัญ ปลาย พ.ศ. 2468 ให้ทุนบิดามารดา และญาติไปเรียนในประเทศอังกฤษ สำเร็จปริญญาตรีวิศวกรรมศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยลอนดอน ได้ประกาศนียบัตรวิศวกรรมโยธาจากสถาบันแบดเตอร์ซีโพลีเทคนิค เมื่อ พ.ศ. 2473 อีกปีหนึ่งได้ปริญญาโทวิศวกรรมศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยลอนดอน กลับเมืองไทยเข้ารับราชการเป็นอาจารย์สอนวิชาฟิสิกส์และไฮโดรลิกส์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขณะเดียวกันเป็นอาจารย์พิเศษที่โรงเรียนนายร้อยเทคนิคทหารบกโดยไม่ขอรับค่าสอนและเป็นกรรมการสภามหาวิทยาลัย

เมื่อสงครามมหาเอเซียบูรพาเกิดขึ้น รัฐบาลเห็นความสามารถ และคุณวุฒิจึงส่งย้ายสังกัดไปเป็นอธิบดีกรมอาชีวศึกษากระทรวงศึกษาธิการ เมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2489 ได้รับเลือกตั้งจากสภาผู้แทนราษฎร ให้เป็นสมาชิกพฤษสภา สมครเป็นผู้แทนราษฎรของจังหวัดเชียงใหม่ และได้รับเลือกเมื่อ 29 มกราคม พ.ศ. 2491 เป็นรัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวง

ศึกษาธิการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม และการเลือกตั้ง 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 ได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรอีกครั้ง ปีเดียวกันนี้ได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ ต่อมาหัวหน้าพรรคสหภูมิ มีสมาชิกพรรคได้รับเลือกตั้งจำนวนมากที่สุด จึงได้เป็นรองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ พ.ศ. 2501 รัฐบาลสมัยนั้นมอบหน้าที่ราชการพิเศษให้เป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศอินเดีย และเป็นอัครราชทูตไทยประจำเนปาล อัฟกานิสถาน ศรีลังกา เอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศสหรัฐอเมริกา ตามลำดับ และเกษียณอายุราชการเมื่อปี 2510

เมื่อพ้นอายุราชการแล้วยังเข้ารับหน้าที่เลขาธิการขององค์การซีเมส สำนักงานของบรรดารัฐมนตรีศึกษาธิการแห่งภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ เมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2511 ได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. 2515 ใน พ.ศ. 2516 ได้รับแต่งตั้งเป็นรองนายกรัฐมนตรี และอยู่ในตำแหน่งนี้จนถึงสิ้นอายุของรัฐบาลชุดนั้น

นายสุกิจ นิมมานเหมินท์ ยังได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่อื่น ๆ เช่น นายกราชบัณฑิตยสถาน นายกสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประธานกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ประธานกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย ประธานกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ประธานกรรมการโครงการมหาวิทยาลัยทางอากาศ ประธานอาศรมวัฒนธรรมไทย-ภารต นายกสภาคมเพื่อรักษาสम्บัติวัฒนธรรม นายกสภาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม นายกสภาคมเกียรตินิยามอาชีวศึกษา อุปนายกสยามสมาคม” (เดลินิวส์, 2559) จะเห็นว่าสุกิจมีบทบาทในฐานะต่าง ๆ อย่างสูงผ่านการสะสมทุนที่แปรเป็นทุนทางการศึกษา และทุนทางการเมือง ทำให้กำหนดนโยบายในระดับต่าง ๆ ได้

ในช่วงทศวรรษ 2500 เกิดความเฟื่องฟูของธุรกิจการท่องเที่ยว กลุ่มนายทุนเชียงใหม่ได้เล็งเห็นโอกาส ได้คิดวัฒนธรรมประดิษฐ์ที่เรียกว่า ชันโตกดินเนอร์ ในปี พ.ศ. 2496 โดยจำลองการกินอาหารในโอกาสพิเศษของคนเหนือมาปรับใช้ จนกลายเป็นวัฒนธรรมมาตรฐานที่แพร่หลายของคนในภาคเหนือ มีการเสริมแต่งและกำหนดให้ใส่เสื้อหม้อฮ่อมในการร่วมงาน จึงเป็นแบบแผนของงานชันโตกมาถึงปัจจุบันนี้ (ไกรศรี นิมมานเหมินทร์, 2527, น. 12-126) แม้ว่าก่อนหน้านั้นจะมีการใส่เสื้อหม้อฮ่อมอย่างแพร่หลายในภาคเหนือ หรือแม้แต่ภาคอีสานมาก่อนหน้านั้นแล้วก็ตาม แต่การที่เสื้อหม้อฮ่อมได้ถูกทำให้เป็นเสื้อที่ใส่ในงานชันโตก และมีการจัดระเบียบแบบแผนในงานชันโตกในยุคหลังอย่างอลังการ เป็นเวทีแสดงศิลปวัฒนธรรมภาคเหนือ งานชันโตกจะจัดในคราวต้อนรับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ หรือนักการเมือง มีการกำหนดให้ผู้ร่วมงานใส่เสื้อหม้อฮ่อมทำให้เสื้อหม้อฮ่อมได้รับการรับรู้อย่างกว้างขวาง และทำให้เสื้อหม้อฮ่อมเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของภาคเหนือ รวมถึงในยุคทศวรรษที่ 2510 นักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้ถือเอาเสื้อหม้อฮ่อมเป็นเสื้อที่ใช้ใส่ขึ้นดอยในงานประเพณีรับน้องขึ้นดอยทำให้เสื้อหม้อฮ่อมถูกรับรู้อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

ตระกูลที่สามารถสะสมทุนจากการท่องเที่ยว และเติบโตจากการขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ คือ ตระกูลบุญปกรณ์ ตระกูลนี้เริ่มต้นมาจากครอบครัวคนจีน ที่มีฐานะยากจน มีต้นตระกูลคือ “นายไ้” ผู้เป็นพ่อที่เดินทางจากเมืองจีน มาปักหลักอยู่เชียงใหม่ เปิดร้านขายของชำชื่อ “จิ้มชู่ไ้” อยู่ย่านกาดหลวง กับนางจิตรา ผู้เป็นแม่ และมีลูก ๆ อีก 11 คน (บุญเลิศ บุญปกรณ์ เป็นลูกคนที่ 10) เครือข่ายทางธุรกิจของตระกูล “บุญปกรณ์” เติบโตอย่างรวดเร็ว จนกลายเป็นกลุ่มทุนที่มั่งคั่งมากที่สุดกลุ่มหนึ่งของเชียงใหม่ ในระยะเวลาไม่ถึงครึ่งศตวรรษ จากร้าน “จิ้มชู่ไ้” ขยายเป็นร้านขายผ้าพื้นเมืองย่านถนนท่าแพ “ทัศนารถ” เมื่อปี 2512 รับผ้าพื้นเมือง

จากแหล่งผลิต เช่น ป่าซาง-สันกำแพง ฯลฯ มาจำหน่าย ก่อนขยับขยาย มาเป็น “เชียงใหม่ทัศนการณ์” ย่านถนนสายเชียงใหม่-สันกำแพง ในปี 2518 ยุคที่การท่องเที่ยวบนถนนสาย “บ่อสร้าง-สันกำแพง” กำลังบูม

ตระกูลบุญอุปการณ์มีเครือข่ายธุรกิจครอบคลุมธุรกิจหลายด้าน ทั้งธุรกิจเฟอร์นิเจอร์ไม้ ธุรกิจโรงแรมย่านถนนช้างคลาน ธุรกิจร้านอาหารของ ที่ระลึกตลอดเส้นทางเชียงใหม่-สันกำแพง ธุรกิจเรียลเอสเตท การท่องเที่ยว และพัฒนาที่ดิน ทั้งหมดนี้เรียกได้ว่าแผ่ขยายเข้าไปสู่ธุรกิจภาคบริการและการท่องเที่ยวของเชียงใหม่ในแทบจะทุกระดับ เครือข่ายของธุรกิจตระกูลนี้ น่าจะมีมูลค่านับพันล้านบาท มีบริษัทในเครือ เช่น บริษัทเชียงใหม่สุดาดีกษณ์ จำกัด ที่เทคโอเวอร์ต่อจากกลุ่ม “ประวิทย์ อัครชิโนเรศ” คหบดีแถวหน้าของ เชียงใหม่ เมื่อปี 2535 ธุรกิจร้านอาหารของที่ระลึก-จิวเวลรี่ เครื่องเงิน เครื่องเงิน ฯลฯ ของญาติพี่น้อง โรงแรมดิเอ็มเพรส โรงแรมเดอะปาร์ค โรงแรม ดาวนทาวน์อินน์ โรงแรมเมอริตัสเชียงใหม่ รติล้านนาแอนด์สปา บริษัท ช้าง คลานพร็อพเพอร์ตี้ จำกัด ที่ทำธุรกิจบ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม ภายใต้ชื่อ “อริสิริน” รวมกว่า 20 โครงการ มากกว่าหมื่นยูนิต (ผู้จัดการออนไลน์, 2559)

บุญเลิศ บุญอุปการณ์ เคยให้สัมภาษณ์ว่า “ถ้าถามผมว่าธุรกิจของ ตระกูลมีมูลค่ามากน้อยแค่ไหน มีเงินหมุนเวียนหรือมีรายได้ในแต่ละปีเท่าไร ผมตอบได้ไม่เต็มปากจริง ๆ แต่ผมกล้าพูดว่า เงินทุก ๆ 100 บาทที่นักท่องเที่ยว ควักกระเป๋าใช้จ่ายในเชียงใหม่จะต้องตกอยู่กับเครือข่ายธุรกิจของเรา อย่างน้อย 10 บาท เพราะธุรกิจของเราครอบคลุมในเกือบจะทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง กับการท่องเที่ยว และเป้าหมายในอนาคตของเราตั้งใจด้วยจะเพิ่มเป็น 20 บาทให้ได้” (ผู้จัดการรายสัปดาห์, 2548)

ในปี 2538 กลุ่มบุญอุปการณ์ที่นำโดย “บุญเลิศ” ได้เข้าสู่ธุรกิจ โรงแรม ด้วยการสร้างโรงแรมขนาด 400 ห้อง ย่านถนนช้างคลาน ชื่อ “ดิ เอ็มเพรส” เมื่อเห็นว่ากิจการไปได้ดีจึงลงทุนสร้างโรงแรมเพิ่มอีกหนึ่งแห่ง

ชื่อ “เดอะปาร์ค” ตั้งอยู่บนถนนเส้นเดียวกันนี้เอง รวมทั้งยังได้ทำการปรับปรุง ดึกแถว 5 ชั้นที่มีอยู่บริเวณไนท์บาซาร์เป็นโรงแรมด้วยในชื่อ “ดาวนทาวน์ อินน์” กลุ่มเป้าหมายลูกค้าที่กำลังซื้อและมีคุณภาพสูง เช่น ผู้เชี่ยวชาญจาก ต่างประเทศ เป็นต้น ซึ่งราคาห้องพักจะตั้งไว้ไม่ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อเดือน

นอกจากนี้ธุรกิจด้านอสังหาริมทรัพย์ยังเป็นอีกหนึ่งธุรกิจสำคัญของตระกูลบุญอุปกรณ์ในนามของ บริษัทช่างคลานหรือเพอร์ตี จำกัด ทำธุรกิจบ้านจัดสรร และคำที่ดิน รวมถึงมีธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการบริการและการท่องเที่ยว เช่น ธุรกิจเฟอร์นิเจอร์ไม้ บริษัทเชียงใหม่ทัศนารณ์ จำกัด บริษัทเชียงใหม่สุดาลักษณ์ จำกัด ธุรกิจโรงแรม โรงแรมดิเอ็มเพรส โรงแรม เดอะปาร์ค โรงแรมดาวนทาวน์อินน์ โรงแรมเมอริตัสเชียงใหม่ ธุรกิจร้านอาหารหน่วยของที่ระลึก ร้านจิวเวลรี่ ร้านเครื่องเงิน ร้านขายเครื่องเงินเครื่องทองเหลือง ธุรกิจเรียลเอสเตท บริษัทช่างคลานหรือเพอร์ตี จำกัด เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่าธุรกิจการบริการที่ครบวงจรไม่เกินเลยที่บุญเลิศจะกล่าวข้างต้นว่าเงิน 100 บาท จะเป็นของบริษัทในเครือตระกูลเขา 10 บาท จากจำนวนนักท่องเที่ยวไทยและต่างประเทศที่ก่อรายได้กว่า 39,507.03 ล้านบาท (สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่ มมป.) จะสร้างความมั่งคั่งให้แก่ตระกูลบุญอุปกรณ์

ภายหลังตระกูลบุญอุปกรณ์ประสบความสำเร็จทางธุรกิจก็ได้เข้าพื้นที่ทางการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ “ปกรณ์” ก้าวสู่เส้นทางการเมืองท้องถิ่นปี 2538 ในนามสมาชิกกลุ่มนวิรัฐพัฒนา ของ “เสถ.ยอด” พล.ต. อินทรัตน์ ยอดบางเตย และบุษบา ยอดบางเตย กลุ่มนวิรัฐพัฒนาสามารถชนะการเลือกตั้งเทศบาลนครเชียงใหม่ได้สำเร็จ “ปกรณ์” มีตำแหน่งเป็น “เทศมนตรี” ภายหลังปกรณ์ได้รวบรวมพรรคพวก แยกตัวออกมาตั้งกลุ่ม “เชียงใหม่คุณธรรม” “ปกรณ์” เป็นนายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่ 2 สมัย (ปี 2541-2543) ก่อนจะลาออกไปลงสมัคร ส.ส. สังกัดพรรคไทยรักไทย

ส่วนเทศบาลนครเชียงใหม่ ได้ให้พี่ชาย บุญเลิศ บุรณุปกรณ์ เป็นผู้สืบทอดตำแหน่งนายกเทศมนตรี รวมถึงได้ส่งหลาน 2 คนคือ ทศนีย์ และ ทศนัย ลงเล่นการเมืองท้องถิ่น ปี 2546 ปกรณ์ส่งหลานสาว ทศนีย์ ไปเป็นนายกเทศมนตรีหญิงคนแรกเทศบาลตำบลช้างเผือก “ทศนีย์” บริหารเทศบาลตำบลช้างเผือก 2 สมัย จนถึงปี 2554 ก็ลาออกไปสมัคร ส.ส. และให้ส่งคนสนิท คเชน เจียกขจร เป็นนายกเทศมนตรีตำบลช้างเผือกแทน ปี 2551 “บุญเลิศ” สามารถชนะและเป็นนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ ได้ตั้งหลานชาย ทศนัย บุรณุปกรณ์ มาเป็นนายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่แทน ปี 2554 ทศนีย์ ได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ส. เชียงใหม่ เขต 1 ตระกูล “บุรณุปกรณ์” เคยมี “ปกรณ์” เป็น ส.ส. เชียงใหม่อยู่ 2 สมัย และเมื่อปกรณ์ เสียชีวิต ก็ได้ “ทศนีย์” มาเป็นทายาท หลังเกิดรัฐประหาร 2557 ทศนีย์ ต้องเว้นวรรคทางการเมือง “บุญเลิศ” จึงแต่งตั้งทศนีย์ เป็นรองนายก อบจ. เชียงใหม่ (คมชัดลึก, 2559) จะเห็นได้ว่าจากฐานธุรกิจที่หลากหลายทำให้ตระกูลบุรณุปกรณ์เปลี่ยนทุนทางธุรกิจมาเป็นทุนทางการเมือง และสามารถเปลี่ยนทุนทางการเมืองไปเชื่อมต่อกิจ เช่น กรณีผังเมืองที่มีผลต่อกิจบ้านจัดสรรและคอนโดของตระกูล อาจกล่าวได้ว่าความมั่งคั่งของบุรณุปกรณ์เกิดจากการขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ และการเติบโตของการท่องเที่ยวที่กลายเป็นฐานธุรกิจที่สำคัญของตระกูล

ไม่เพียงแต่ตระกูลบุรณุปกรณ์ที่เติบโตจากการขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ ตระกูลตันตรานนท์ เป็นอีกตระกูลหนึ่งที่ได้รับประโยชน์จากการขยายตัวของเมือง ตระกูลตันตรานนท์ เริ่มต้นจากการขายของชำ ชื่อร้านต้นฮั่วจ้วน เริ่มเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2475 ตั้งอยู่ประตูทางเข้าตลาดวโรรส ด้านทิศใต้ เป็นอาคาร 2 ชั้น 3 คูหา ขายของชำหลายชนิด เช่น น้ำปลา น้ำตาลเกลือ เครื่องกระป๋องจากต่างประเทศ ขนมปัง โอวัลติน โกโก้ เป็นต้น จึงเป็นห้างใหญ่ของตลาดวโรรสในยุคนั้น ต้นตระกูลคือ นายง่วนซุน แซ่ตั้ง อพยพ

มาจากประเทศจีนเมื่ออายุ 14 ปี มาทำงานอยู่กับญาติที่จังหวัดตากระยะหนึ่ง ต่อมาโยกย้ายมาอยู่เมืองเชียงใหม่ทำงานเป็นลูกจ้างที่ย่านวัดเกตการาม ต่อมาเริ่มเก็บเงินได้จึงเริ่มต้นค้าขายและเปิดร้านต้นฮ้าง่วนที่ถนนวิชัยนันทน์ ด้านหลังติดตลาดวโรรส นาย่งวนซุน มีบุตรหลายคน ที่สำคัญคือนายวัชระ ต้นตรานนท์ เป็นนักพัฒนาอสังหาริมทรัพย์รายใหญ่ วัชระ เขาเกิดเมื่อ พ.ศ. 2490 เป็นเจ้าของกิจการห้างสรรพสินค้าต้นตรารักษ์ ที่เคยยิ่งใหญ่ที่สุดทางภาคเหนือตอนบนในอดีต เขาจบการศึกษาสูงสุดระดับปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการบัญชี จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทำธุรกิจหลายอย่าง เช่น ธุรกิจพัฒนาที่ดิน เริ่มจากโครงการสวนเกษตรกีร์สฟอร์ด มิสตี้ฮิลล์ ที่อำเภอแม่แตง ก่อนที่จะขยายเครือข่าย โดยมีบริษัท วิกรุปคอนสตรัคชั่น จำกัด เป็นโฮลดิ้งคอมปานี ทำโครงการคอนโดมิเนียม ฮิลล์ไซด์ 1 ถึง 5 และอื่น ๆ เช่น ทาวน์เฮาส์ เดอะฮิลล์เพลส เชียงใหม่บิสซิเนสพาร์ค: CBP ที่กลายมาเป็นธุรกิจที่สำคัญของวัชระ เพื่อให้เขาต่อยอดสร้างมูลค่าเพิ่มทางธุรกิจได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งเปิดให้เช่าพื้นที่ระยะยาว รวมถึงการขายเครือข่ายการลงทุนเข้าสู่ธุรกิจอื่น ๆ

นอกจากนั้นเขายังทำกิจการอาหารคั่วมันโตกโชวีศิลป์วัฒนธรรมล้านนา เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ต่อมาทำโครงการรีสอร์ทสโตนบุติก ปรีนซ์คัมพญารีสอร์ทแอนด์สปา นอกจากนี้เขายังคงมีโครงการพัฒนาที่ดิน ที่เริ่มต้นในยุคเศรษฐกิจรุ่งเรืองอยู่นั้นคือ โรงเรียนเชียงใหม่เทคโนโลยี ริมถนนสายอ้อมเมืองเชียงใหม่ มีที่ดินในเขตอำเภอรอบนอก ย่านอำเภอหางดง-จอมทองนับพันไร่ ที่เตรียมไว้สำหรับการก่อสร้างมหาวิทยาลัยนานาชาติ เป็นต้น ตัวของวัชระนอกจากเป็นนักธุรกิจเขายังเคยเป็นนายกเทศมนตรีเทศบาลนครเชียงใหม่ด้วย (ดูเพิ่มใน เวียงรัฐ เนติโพธิ์, 2552)

การเติบโตของเศรษฐกิจภาคเหนือทำให้เชียงใหม่ที่กลายเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่สำคัญ เกิดธุรกิจต่อเนื่องอีกหลายชนิด เช่น โรงแรม

เกสท์เฮ้าส์ โรงแรม เกิดขึ้นอย่างมากมาย เช่น เจ้าไชยสุริวงศ์ ณ เชียงใหม่ เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในธุรกิจโรงแรม โรงภาพยนตร์ และโรงพิมพ์ของ เชียงใหม่ เป็นผู้ริเริ่มก่อสร้างโรงแรมขนาดใหญ่และทันสมัยที่สุดในภาคเหนือ คือ โรงแรมสุริวงศ์ ถนนช้างคลาน พร้อมกับโรงภาพยนตร์ที่ทันสมัยแห่งแรกของเชียงใหม่ ด้วยระบบจอซีเนม่าสโคป 70 มิลลิเมตร เสียงเซ็นเซอร์ราวนด์ ติดเครื่องปรับอากาศ และเมื่อธุรกิจโรงภาพยนตร์ได้รับความนิยม ก็ได้สร้างโรงภาพยนตร์ในเครือสุริวงศ์ขึ้นอีกหลายแห่ง เพื่อสนองความต้องการของคน เชียงใหม่และคนในจังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ โรงภาพยนตร์สุริยา สุริยง รามา และแสงตะวัน อีกทั้งยังร่วมลงทุนสร้างภาพยนตร์ด้วย ขณะเดียวกับที่กิจการโรงภาพยนตร์เฟื่องฟู เขาได้เปิดธุรกิจโรงพิมพ์เพิ่มขึ้น คือ สุริวงศ์การพิมพ์ เป็นโรงพิมพ์แห่งแรก ๆ ของเชียงใหม่ ต่อมายังได้สร้างโรงแรมแม่ปิง และได้ริเริ่มก่อตั้งกิจการโรงแรมมีชื่อว่า “โรงแรมดวงตะวัน” (ปัจจุบันคือ โรงแรมเซ็นทารา ดวงตะวัน) ร่วมกับลูก ๆ เริ่มก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2533 และเปิดให้บริการในปี พ.ศ. 2536 ต่อมาได้ขยายกิจการให้นายวัฒนา อัครเวม ในปี พ.ศ. 2539 และเมื่อธุรกิจโรงแรม โรงภาพยนตร์ มีการแข่งขันสูง ประกอบกับความชรา เจ้าไชยสุริวงศ์ จึงขายกิจการทั้งหมด เจ้าไชยสุริวงศ์เป็นพ่อของ ธวัชวงศ์ ณ เชียงใหม่ ส.ส. เชียงใหม่ 5 สมัย และอดีตนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด เชียงใหม่ (รักษา เมธิโกคพงษ์ และวีระ เลิศสมพร, 2551)

แม้แต่ตระกูลชินวัตร นายเลิศ บิดาของ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรี ก่อนได้รับเลือกเป็น ส.ส. คุณบุญเลิศเคยเป็น ส.จ. เขตอำเภอสันกำแพงมาก่อน เนื่องจากทำธุรกิจหลายอย่าง คนเชียงใหม่ มักเรียกกันติดปากว่า “พ่อเลี้ยงเลิศ” รวมไปถึงธุรกิจที่ทำ เช่น ทำรถเมลล์วิ่งในตัวเมืองเชียงใหม่ ก็เรียกว่า “รถเมลล์พ่อเลี้ยงเลิศ” เป็นต้น ตระกูลชินวัตร เริ่มต้นจากนายอากรเส็ง และคุณนายทองดี เป็นชาวจังหวัดจันทบุรี ต่อมาอพยพครอบครัวมาเชียงใหม่ ประกอบอาชีพประมูลเก็บอากรบ่อนเบี้ยส่งให้

ทางราชการ ในปี พ.ศ. 2453 อพยพครอบครัวไปอยู่ที่บ้านสันกำแพง บุตรธิดาของนายอากรเล็งมี 4 คน คือนางม้วยเขียน ชินวัตร (สมรสกับนายวินชิตันสุภายน หรือเจ้าแก้วหมาขาว) นายเชียง ชินวัตร นายเปี้ยว ชินวัตร และนายเล็ก ชินวัตร นายบุญเลิศหรือเลิศ ชินวัตร เป็นบุตรคนที่ 4 ของนายเชียงและนางแสง ชินวัตร เกิดปี พ.ศ. 2462 ที่อำเภอสันกำแพง เป็นคนที่เรียนเก่ง ตั้งแต่เด็ก ทำโรงงานทอผ้าไหมชินวัตรพาณิชย์และธุรกิจตลาดสดสันกำแพง รับหมาก่อสร้างโรงไฟฟ้าตามต่างจังหวัด เปิดร้านกาแฟที่ห้องแถวไม้หน้าตลาดสันกำแพง ทำสวนส้มเขียวหวาน สวนฝรั่ง และผลไม้เมืองหนาว หลังจากนั้นหันมาทำงานธนาคารนครหลวงไทยสาขาเชียงใหม่ ตำแหน่งหัวหน้าสินเชื่อซึ่งที่ทำงานอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่ ต่อมาสร้างโรงภาพยนตร์เพิ่มคือโรงภาพยนตร์ชินทัศน์ ธุรกิจต่อมาคือการซื้อกิจการรถเมล์ในเมืองเชียงใหม่ซึ่งเดิมชื่อว่าเฉลิมพลเดินรถหรือรถเมล์เหลือง และทำธุรกิจป้อนน้ำมัน เลิศเริ่มสนใจเล่นการเมืองเมื่อปี พ.ศ. 2510 ขณะอายุ 48 ปี โดยเริ่มลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดเชียงใหม่ (ส.จ.) เขตสันกำแพง และได้รับเลือก อีกทั้งได้รับตำแหน่งประธานสภาจังหวัด ในปี พ.ศ. 2512 ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็น ส.ส. และได้รับเลือก และได้รับเลือกอีกครั้งในปี พ.ศ. 2518 (เรื่องเดียวกัน)

การขยายตัวของเศรษฐกิจภาคเหนือ ทำให้เกิดกิจกรรมทางธุรกิจหลายรูปแบบ ทำให้กลุ่มทุนต่างๆ ใช้อุปกรณ์นี้ต่อยอดทางธุรกิจ และเชื่อมธุรกิจเหล่านั้นเข้าสู่พื้นที่ทางการเมือง โดยใช้อำนาจทางการเมืองเอื้อต่อการทำธุรกิจ รวมทั้งสร้างอำนาจในหลายรูปแบบ ซึ่งจะเห็นว่าทุนธุรกิจกับทุนการเมืองไม่ได้แยกขาดจากกัน แต่มีแนวโน้มไม่ประสานเชื่อมต่อกันอย่างมีนัยสำคัญ

5. วัฒนธรรมคืออำนาจ: ฐานเศรษฐกิจกับทุนนิยมการเมือง

การเติบโตของเศรษฐกิจภาคเหนือได้ทำให้เกิดนายทุนหลายประเภท ทั้งพาณิชย์กรรม นายทุนอสังหาริมทรัพย์ นายทุนค่าเช่า เป็นพลวัตที่สำคัญของเศรษฐกิจภาคเหนือ และนักธุรกิจเหล่านั้นก็แปรทุนทางธุรกิจสู่ทุนทางการเมืองผ่านการเลือกตั้ง (ดูเพิ่มใน เวียงรัฐ เนติโพธิ์, 2552; Walker, 2012) และถือว่เป็นกลุ่มทุนที่สำคัญที่สร้างพลวัตที่สามารถเชื่อมต่อทุนต่างๆ อย่างกว้างขวาง ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ทำให้เห็นว่าการอธิบายประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไม่อาจละเลยความสัมพันธ์ของมิติอื่นๆ ในที่นี้จึงพยายามอธิบายการเปลี่ยนทุนทางเศรษฐกิจ การเมืองเป็นทุนทางวัฒนธรรม (อคิน รพีพัฒน์, 2551) เพื่อให้เห็นถึงความเชื่อมต่อของทุน (Bourdieu, 1997) ซึ่งจะให้เราเข้าใจประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ และสร้างข้อถกเถียงเชิงทฤษฎีของการสะสมทุนได้กว้างขวางขึ้น

การขยายตัวของเศรษฐกิจภาคเหนือทำให้เกิดนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จทั้งทางธุรกิจและการเมือง โดยใช้เครือข่ายที่หลายหลากหลายตัวอย่างเช่นกรณีของ “เมธา เอื้ออภิญญกุล หรือพ่อเลี้ยงเมธา เจ้าของโรงบ่มทุ่งกวาว ผู้คร่ำหวอดกับธุรกิจไบยาสูบรายใหญ่ในภาคเหนือ เป็นเพื่อนสนิทกับพ่อเลี้ยงณรงค์ วงศ์วรรณ พ่อเลี้ยงศานิต ศุภศิริ ทำธุรกิจและเล่นการเมืองมาด้วยกัน เมธา เกิดเมื่อวันที่ 23 เมษายน 2470 ปัจจุบันอายุ 89 ปี (เสียชีวิตแล้ว) เป็นบุตรคนที่ 4 ของสมบูรณ์ กับบุญธรรม เอื้ออภิญญกุล เกิดที่บ้านเด่นชัย ต.เด่นชัย อ.สูงเม่น จ.แพร่ (ยุคเมธา เกิดเด่นชัยยังขึ้นกับอ.สูงเม่น ต่อมาถึงแยกเป็นอำเภอ) แต่งงานกับธีรวัลย์ กันทาธรรม หรือแม่เลี้ยงธีรวัลย์ ที่คนเมืองแพร่รู้จักกันเป็นอย่างดี มีบุตรด้วยกัน 4 คน บุตรชายคนแรกคือ เมธิ เอื้ออภิญญกุล บุตรคนที่ 2 คือ ปานหทัย เสรีวัักษ์ (ภรรยา น.พ.ทศพร เสรีวัักษ์ ส.ส. แพร่) บุตรคนที่ 3 องอาจ เอื้ออภิญญกุล บุตรคนที่ 4 คือ วรวัจน์ เอื้ออภิญญกุล ส.ส. แพร่ (พรรคไทยรักไทย) เมธาจบการศึกษา

ประถมศึกษาที่โรงเรียนประชาบาลเด่นชัย จบ ม. 2 จาก ร.ร. เจริญราษฎร์ จบ ม. 3 ที่โรงเรียนปรีณสร้อย จังหวัดเชียงใหม่ จบ ม. 4 ที่โรงเรียนศรีสวัสดิ์วิทยาคาร จังหวัดน่าน เรียนต่อที่โรงเรียนจันทน์หวังเวินในกรุงเทพฯ จากนั้นก็เรียนต่อภาษาจีน จนกระทั่งจบ ม. 8 การเรียนไม่ได้เรียนอย่างสะดวกสบาย เช่นปัจจุบัน เพราะว่าเป็นขณะนั้นเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ ในการเรียนภาษาจีน ได้รับปริญญาตรีบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขาบริหารธุรกิจ จากเกษตร จากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี 2528

หลังจากสำเร็จการศึกษาจึงกลับบ้านเกิดที่แพร่ประมาณปี 2496 โดยในตอนนั้นมีเพื่อนชวนมาเปิดธนาคารที่จังหวัดแพร่ คือ แกรน ประชาศรัยสรเดช ซึ่งแกรนมีภรรยาเป็นหลานสาวของเจ้าหลวงเมืองแพร่ ธนาคารที่ตั้งแต่ครั้งแรกคือ ธนาคารกสิกรไทย เอเยนต์จังหวัดแพร่ เริ่มแรกทำหน้าที่เป็นเสมียนธนาคาร จนเป็นผู้จัดการธนาคารสาขาเด่นชัยถึง 6 ปี จนกระทั่งได้แต่งงานกับธีรวัลย์ กันทาธรรม ซึ่งเป็นลูกสาวของนักธุรกิจยาสูบ

ต่อมาเมธาก็ก่อตั้งตั้ง หจก.ทุ่งกวาว-บ้านถีน ขึ้นเพื่อรับซื้อขายยาสูบ หลังจากทำธุรกิจยาสูบมาพักใหญ่ ทำให้มองเห็นปัญหาการบ่มใบยา เนื่องจากต้องใช้พื้นที่เป็นเชื้อเพลิง จึงมักจะถูกตราหน้าว่าเป็นตัวการตัดไม้ทำลายป่า จึงพยายามหาเชื้อเพลิงตัวอื่นมาทดแทนเขาเป็นคนแรกที่นำเอาถ่านหินลิกไนต์มาใช้บ่มใบยา แต่ราคาก็แพงกว่าการใช้พื้นที่ ในที่สุดก็ลงทุนทำเอง ใช้เอง ระยะเวลาที่แรกๆ ต้องล้มลุกคลุกคลาน ตอนนั้นเป็นหนี้ธนาคารจำนวนมาก เพราะประสบกับความขาดทุน ตอนนั้น เมธี-องอาจเรียนจบมาพอดีทำให้คิดหาแหล่งถ่านหิน จึงชวน ชรินทร์ ว่องกุลกิจ เพื่อนร่วมรุ่นสมัยเรียนที่อยู่อเมริกามาร่วมทุนด้วย ทำกันตามหลักวิชาการจนทำให้อธุรกิจเติบโตใหญ่เป็น บริษัท บ้านปู จำกัด (มหาชน) มีทุนจดทะเบียนที่กว่าพันล้านบาทต่อปี พร้อมทั้งขยายการลงทุนไปยังประเทศอินโดนีเซีย เวียดนาม และจีน สามารถนำเงินตราเข้าสู่ประเทศได้ปีละหลายพันล้านบาท

ในปี พ.ศ. 2518 เมธาเข้าสู่เส้นทางการเมือง จากการทาบทามของพลอากาศเอกทวี จุลละทรัพย์ โดยลงสมัคร ส.ส. ในนามพรรคธรรมสังคม พลอากาศเอกทวีได้ชักชวน นคร ตันจันท์พงศ์ คหบดีของเด่นชัยร่วมทีมสมัครด้วย ครั้นนั้นเมธาเป็นผู้แทนได้เพียงคนเดียว เขาเป็น ส.ส. จากการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 10 เมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2518 จำนวน ส.ส. ทั้งประเทศ ที่ต้องการคือ 269 คน (เต็มสภาฯ) จังหวัดแพร่เลือก ส.ส. ได้ 3 คน คือ คุณหญิงบัวเขียว รังคสิริ นายเมธา เอื้ออภิญญกุล และ จ.ส.อ. สมชาย อินทรารุช เมื่อเข้าไปเป็น ส.ส. ในรัฐบาลของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เขาได้เป็นที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีด้านเศรษฐกิจอาเซียน ดูแลความสัมพันธ์ประเทศในกลุ่มมาเลเซีย สิงคโปร์ ใต้หวัน อินโดนีเซีย ญี่ปุ่น และจีน หลังจากเป็น ส.ส. เมื่อปี พ.ศ. 2518 แล้วก็ว่างวันไปหลายปี ต่อมาได้หวนมานั่งเก้าอี้ ส.ส. แพร่ เมื่อปี พ.ศ. 2535 เป็น ส.ส. สมัยที่ 3 และ 4 ในปีเดียวกัน

ตอนเป็น ส.ส. เขาได้ดั่งงบประมาณมาสร้างอ่างเก็บน้ำมากมายหลายแห่ง ในเขต อ.เมืองแพร่ อ.ร้องกวาง เช่น อ่างเก็บน้ำแม่ถาง โครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น โครงการสูบน้ำด้วยพลังไฟฟ้า มาก่อสร้างโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าให้แก่ชาวแพร่หลายแห่ง ทำให้ชาวนาชาวสวนมีน้ำใช้ โครงการก่อสร้างถนนสี่ช่องทางจวจร นครสวรรค์ - พิษณุโลก และพิษณุโลก - อุตรดิตถ์ รวมถึงเด่นชัย - ร้องกวาง พร้อมทั้งเส้นทางเมืองงาว พระยาเซียงราย ไปจนถึงแม่สาย เชียงแสน งบประมาณเกือบ 2 หมื่นล้านบาทเศษ เมธายังเป็นนายกสมาคมพาณิชย์จังหวัดแพร่ (หอการค้าแพร่ในปัจจุบัน) เป็นประธานมูลนิธิร่วมใจจังหวัดแพร่ ประธานศาลเจ้าปู่เจ้าก๋งแพร่ ประธานสุสานจีน ประธาน ร.ร.เจริญศิลป์ ซึ่งในแต่ละตำแหน่ง ได้รับความไว้วางใจจากสมาชิกให้ทำหน้าที่นับ 20 ปี จนกระทั่งปี พ.ศ. 2535 จึงวางมือทางการเมือง” (เซียงใหม่นิวส์, 2560) เขาได้สร้างทายาททางการเมืองที่ประสบความสำเร็จอย่าง วรวัจน์ เอื้ออภิญญกุล ที่ได้เป็น ส.ส. แพร่ พร้อม นายแพทย์ทศพร เสรีรักษ์ พี่เขย ในปี พ.ศ. 2539

การสร้างขยายฐานการเมืองบนฐานทางธุรกิจทำให้เมธา และทายาทประสบความสำเร็จในการทำกิจกรรมทางการเมืองในจังหวัดแพร่มาอย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบัน รวมถึงการที่เขาได้เข้ามาเกี่ยวข้องในฐานะเจ้าของตระกูล “กันทาธรรม” ที่เป็นนายทุนและนักการเมืองที่ทรงอิทธิพลของจังหวัด ทำให้เขาสามารถขยายกิจการทั้งทางการเมืองและธุรกิจได้อย่างกว้างขวาง

จะเห็นได้ว่ากลุ่มทุนธุรกิจกับกลุ่มทุนกลางเมืองมีการเชื่อมประสานกันอย่างลงตัว โดยใช้ฐานทุนเศรษฐกิจกับทุนการเมืองเอื้อประโยชน์ให้แกกัน รวมถึงบางกลุ่มขยับเข้าไปสู่พื้นที่ทางวัฒนธรรม เช่น กลุ่มนึมซีเส็งของตระกูลสุวิทย์ศักดิ์ตานนท์ เป็นกลุ่มธุรกิจด้านการขนส่ง ภายใต้อิทธิพลบริษัท นึมซีเส็ง กรุ๊ป จำกัด โดยมีต้นกำเนิดที่จังหวัดเชียงใหม่ และขยายกิจการเพื่อการขนส่งในระดับประเทศ มีธุรกิจที่เกี่ยวข้องเช่นบริษัท นึมซีเส็ง หิน-ทราย จำกัด บริษัท นึมซีเส็งรถยนต์ จำกัด ธุรกิจลิสซิ่ง ธุรกิจพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ นึมซีเส็งเริ่มก่อตั้งโดย 3 พี่น้องคือ อุทัต อุทาน และอุดม สุวิทย์ศักดิ์ตานนท์ เริ่มจากธุรกิจค้าผลไม้ในตลาดวโรรส และต่อมาได้รับจ้างขนส่งผลไม้และสินค้าระหว่างเชียงใหม่และภูมิภาคต่าง ๆ

ในปี พ.ศ. 2514 ทั้ง 3 พี่น้องได้จดทะเบียนตั้งห้างหุ้นส่วนจำกัดขึ้น แต่ด้วยความบกพร่องของงานเอกสารในช่วงจดทะเบียน ชื่อห้างหุ้นส่วนจึงเปลี่ยนจาก “นึมซีเส็ง” ซึ่งเป็นชื่อร้านโชห่วยเดิมของเตี้ย กลายเป็น “นึมซีเส็ง” แต่ทั้ง 3 ก็ได้ใช้ชื่อนี้มาตลอด ในปีเดียวกัน หจก. นึมซีเส็ง ตั้งสาขาแรกในกรุงเทพฯ บริเวณสี่แยกมหานาค ในช่วง 2 ปีแรกอุดม น้องชายคนที่ 3 ลงมาดูแลเป็นผู้จัดการสาขาด้วยตนเอง ขณะที่พี่ชายอีก 2 คน คือ อุทัต และ อุทาน ดูแลธุรกิจอยู่ที่เชียงใหม่ เพราะหลังจากเข้ามาจับงานขนส่งสินค้าอย่างจริงจัง ชื่อของ หจก. นึมซีเส็ง ก็ได้รับความนิยมจนต้องเริ่มขยายสาขาออกไปยังท่าลี่ อ.จอมทอง อ.ป่าซาง จ.ลำพูน และ อ.ฝาง จากช่วงเริ่มต้นที่มีรถ

อยู่ในเครือเพียงไม่กี่คัน ก็เริ่มมีเจ้าของรถบรรทุกรายอื่นที่เชื่อในชื่อของ นิมชี้เต็ง เสนอตัวขอนำรถเข้ามาวิ่งอยู่ในเครือข่ายด้วย

ปี พ.ศ. 2527 ขณะที่ประเทศไทยต้องประสบภาวะวิกฤติการเงิน จากการประกาศลดค่าเงินบาท แต่กลับส่งผลดีต่อนิมชี้เต็งเพราะมีผู้ส่งออก เข้ามาใช้บริการในการขนส่งสินค้ามากขึ้น เพราะผลจากการลดค่าเงินทำให้ การส่งออกของประเทศไทยดีขึ้น ในปี พ.ศ. 2531 จึงได้มีการจดทะเบียน ตั้งบริษัทนิมชี้เต็งขนส่ง 1988 ขึ้น และอีก 2 ปีต่อมา นิมชี้เต็งขนส่งได้ ย้ายสำนักงานใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ ออกมาอยู่บนพื้นที่ประมาณ 70 ไร่ บนถนนซูเปอร์ไฮเวย์เชียงใหม่-ลำปาง ในปัจจุบันเครือข่ายของนิมชี้เต็ง ทั้งด้านการขนส่งและลิสซิ่งสามารถครอบคลุมพื้นที่ภาคเหนือตอนบนได้ ทั้งหมด โดยนิมชี้เต็งขนส่งมีสาขาในภาคเหนือ 7 สาขา และในกรุงเทพฯ ได้ ขยายสาขาเพิ่มจากสี่แยกมหานาค ไปยังถนนพหลโยธิน สาย 2 และสาย 5 ทำให้รวมแล้วจะมีสาขาอยู่ทั้งสิ้น 10 สาขา มีรถบรรทุกในเครือรวมทั้งรถ รวมประมาณ 500 คัน พนักงานขนส่งสินค้าและคนขับประมาณ 1,000 คน

ธุรกิจเครือนิมชี้เต็ง ประกอบด้วย บริษัท นิมชี้เต็งขนส่ง 1988 จำกัด, บริษัท นิมชี้เต็งลิสซิ่ง จำกัด, บริษัท นิมชี้เต็งเอ็กซ์เพรส จำกัด, บริษัท นิมชี้เต็งโลจิสติกส์ จำกัด, บริษัท นิมชี้เต็งรถยก จำกัด, บริษัท นิมชี้เต็งคลัง สินค้า จำกัด, บริษัท นิมชี้เต็งพาเซล จำกัด, บริษัท นิมชี้เต็งห้องเย็น จำกัด, บริษัท นิมชี้เต็งมูฟวิง จำกัด และธุรกิจอสังหาริมทรัพย์อีกจำนวนมาก นิมชี้เต็งขนส่งเป็นยักษ์ใหญ่ในวงการ มีรถบรรทุกในเครือรวมทั้งรถรวมประมาณ 500 คัน พนักงานขนส่งสินค้า และคนขับประมาณ 1,000 คน ขณะนิมชี้เต็งลิสซิ่ง เป็นยักษ์ใหญ่ในวงการการเงินท้องถิ่น ด้วยสาขา 326 สาขาทั่วภาคเหนือ และลูกค้ากว่า 1 ล้านราย ปัจจุบันทุกธุรกิจเครือนิมชี้เต็งมีมูลค่าของธุรกิจ ทั้งหมด จากการประเมินของกลุ่มทุนที่จะเข้ามาร่วมทุน มากกว่า 1 หมื่นล้านบาท

นอกจากฐานธุรกิจที่ใหญ่โตแล้ว คนในตระกูลสุวิทย์ศักดานนท์ โดยอุดม สุวิทย์ศักดานนท์ ยังเคยเป็นรองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด เชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2547 ลงสมัครสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) ปี พ.ศ. 2549 และได้รับเลือกตั้งในลำดับ 4 แต่เป็นได้ไม่นานเกิดรัฐประหารมีการยุบวุฒิสภา ปี พ.ศ. 2550 เขาได้ลงสมัครนายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่แต่พ่ายแพ้แก่ เดือนเต็มดวง ณ เชียงใหม่ การแข่งขันในครั้งนั้นเป็นการแข่งขันของกลุ่มการเมืองหลายกลุ่ม ทั้งตัวของอุดม บุญเลิศ บุรณุปกรณ์ และเดือนเต็มดวง ณ เชียงใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มทุนธุรกิจและทุนการเมืองที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ รวมถึงในปี พ.ศ. 2550 อุดมได้ลงสมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ในทีม พล.ต. อินทพันธ์ ยอดบางเตย ผู้กว้างขวางในเมืองเชียงใหม่ การเลือกตั้งครั้งนั้นเขาพ่ายแพ้แก่ผู้สมัครจากพรรคพลังประชาชน ที่นำโดยตระกูลชินวัตร และบุรณุปกรณ์ (ดูเพิ่มใน เวียงรัฐ เนติโพธิ์, 2552)

ตระกูลสุวิทย์ศักดานนท์ นอกจากมีฐานทุนและขยับสู่ฐานการเมืองแล้ว ตระกูลนี้ยังมีส่วนอย่างสำคัญในการก่อตั้งมูลนิธิศรียาวิชัย¹⁴ ที่เป็น “ต้นบุญของล้านนา” โดยร่วมกับกลุ่มธุรกิจวันสนันท์ ที่เป็นเจ้าของธุรกิจขายของที่ระลึกรายใหญ่ของภาคเหนือ มูลนิธินี้ทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อเผยแพร่เกียรติคุณของศรียาวิชัย รวมถึงทำการสาธารณกุศลต่างๆ

อย่างไรก็ดี ในช่วงนี้มีการขยายตัวของการผลิตนอกภาคเกษตร ก่อสร้าง บริการ และมีมาตรการส่งเสริมที่หลากหลายจากภาครัฐ ทำให้เกิดกลุ่มธุรกิจที่หลากหลาย ทั้งกลุ่มรายใหญ่เช่น ตระกูลวันไชยธนวงศ์ ที่มีธุรกิจรับเหมาก่อสร้างได้ขยายธุรกิจครอบคลุมจังหวัดเชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน และต่อมาได้เข้าสู่พื้นการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ตระกูล

¹⁴ ASTV ผู้จัดการออนไลน์. 2557. นักธุรกิจดังเชียงใหม่ “มูลนิธิสถาบันศรียาวิชัย”/ระดม 60 ล. ซื้อที่ดินสร้างลานบุญเขตชูเกียรติ “นักบุญแห่งล้านนา” <http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9570000069488>

จตุรนามณี ที่มีธุรกิจที่หลากหลายเกี่ยวข้องกับการเกษตรและยานยนต์ก็ได้เข้าพื้นที่ทางการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น เช่น มงคล จตุรนามณี และวัฒนา จตุรนามณี ส.ส. หลายสมัยของจังหวัดเชียงราย ส่วนวัฒนา ในภายหลังได้เป็นนายก อบจ. จังหวัดเชียงราย ไม่นับว่าตระกูลธุรกิจเก่าแก่ที่มีธุรกิจเกี่ยวกับสัมปทานป่าไม้ เช่น ตระกูลตรีทอง จันทรวีโรจน์ ณ เชียงใหม่ ณ น่าน ก็ได้เข้าสู่พื้นที่ทางการเมืองทั้งระดับชาติและท้องถิ่นด้วยเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่าภายใต้การขยายตัวของเศรษฐกิจ และประชาธิปไตยผ่านการเลือกตั้ง ทำให้นายทุน (นักธุรกิจ) จำนวนมากเริ่มเข้าสู่พื้นที่ทางการเมือง เพื่อเปลี่ยนทุนธุรกิจเข้าสู่พื้นที่แห่งอำนาจ (ทุนการเมือง) เป็นการสร้างความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างทุนทั้งสอง ซึ่งก่อนหน้านี้้นนักธุรกิจส่วนใหญ่จะนิยมอยู่เบื้องหลังเป็นนายทุนให้กับการเมืองมากกว่าลงมาเล่นด้วยตนเอง (ดูเพิ่มใน Nishizaki, 2007; 2011)

ความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจของภาคเหนือก่อให้เกิดกลุ่มทุนกลุ่มต่าง ๆ ที่หลากหลาย และกลุ่มทุนนั้น ๆ ไม่ได้วางอยู่บนฐานของทุนหนึ่งทุนใดอย่างเดียว แต่มีการปรับ เปลี่ยน แปรทุนต่าง ๆ ให้ตอบสนองต่อผลประโยชน์ทั้งระยะสั้นและระยะยาว เช่น การเปลี่ยนฐานธุรกิจเข้าสู่พื้นที่ทางการเมืองเพื่อกำหนดนโยบายที่เอื้อต่อการดำเนินการธุรกิจ รวมถึงใช้เครือข่ายทางธุรกิจเพื่อเข้าสู่พื้นที่ทางการเมือง มีการปรับเปลี่ยนทุนทางเศรษฐกิจ การเมือง ทุนทางวัฒนธรรมซึ่งเราจะเห็นว่าทุนแต่ละชนิดไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว แต่มีการปรับเปลี่ยนไปมา รวมถึงมีการต่อสู้แย่งชิงพื้นที่ต่าง ๆ ดังการแข่งขันของกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ซึ่งทำให้เราไม่อาจมอง “ทุน” อย่างหยุดนิ่งได้ (ดูเพิ่มใน Bourdieu, 1989; 1997)

6. สรุป

การอธิบายเศรษฐกิจกระแสหลัก มักให้ความสำคัญกับระบบทุนนิยม ที่ให้ทุกคนสามารถแข่งขันได้ในระบบตลาด และทุกคนมีอิสระที่จะลงทุน ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมหรือทุนนิยมเป็นระบบเศรษฐกิจที่ให้เสรีภาพแก่ภาคเอกชนในการเลือกดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เอกชนมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน สามารถเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต เศรษฐทรัพย์ต่างๆ ที่ตนหามาได้ มีเสรีภาพในการประกอบธุรกิจ รวมทั้งการเลือกอุปโภคบริโภคสินค้าและบริการต่างๆ ใช้ระบบของการแข่งขันโดยมีราคาและระบบตลาดเป็นกลไกสำคัญในการจัดสรรทรัพยากร รัฐบาลจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หรือกล่าวได้ว่าระบบทุนนิยมมุ่งให้คนแข่งขันกันในตลาดอย่างเสรี ซึ่งจากการศึกษาพบว่าทุนในสังคมไทยส่วนใหญ่ล้วนแอบอิงกับรัฐเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางธุรกิจ และกีดกันกลุ่มทุนอื่น

ส่วนการสะสมทุนตั้งบนฐานความสัมพันธ์สองรูปแบบ คือ (1) ความสัมพันธ์ในระบบเศรษฐกิจโลก หรือทุนนิยม ที่สร้างความเติบโตให้เศรษฐกิจไทย (2) ความสัมพันธ์ส่วนตัวในสังคมไทยที่หนุนเสริมให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตไปได้ งานชิ้นนี้สามารถอธิบายความเปลี่ยนแปลงได้อย่างกว้างขวางทั้งรสนิยม การสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายธุรกิจ

ลักษณะของทุนและเครือข่ายธุรกิจในสังคมไทยข้างต้นล้วนสัมพันธ์กับเศรษฐกิจระดับมหภาค หรือระดับโลก ภายใต้ระบบทุนนิยมที่ทุนไม่มีสัญชาติ ขับเคลื่อนด้วยระบบตลาด ที่ทุกคนสามารถเข้าไปแข่งขันช่วงชิงได้ แล้วแต่ที่เราอยู่ในฐานะไหน ได้เปรียบหรือเสียเปรียบจากการแข่งขันนั้น

อย่างไรก็ตาม ระบบทุนนิยมเป็นระบบเศรษฐกิจระดับมหภาคที่เชื่อมสัมพันธ์กับระบบโลก ที่เชื่อมร้อยด้วย “ตลาด” แต่ก็มีลักษณะของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เข้าไปควบคุมจัดการทุนผ่านระบบกงสี พอเลี้ยงทำให้กลุ่มทุนสามารถสะสมทุนได้ผ่านการสร้างเครือข่ายเกี่ยวพันกัน รวมถึง

อาศัยแอบอิงกับอิทธิพลของรัฐและผู้มีอำนาจ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นในการจัดการควบคุมทุน แม้ระบบทุนนิยมโลกเป็นระบบสากล ที่คนมักมองว่าเป็นก้อนเดียว โดยไม่เห็นความแตกต่าง แต่แท้จริงแล้วทุนมีลักษณะเฉพาะบางอย่างในท้องถิ่นที่เป็นตัวหนุนเสริมระบบทุนนิยมโลก ซึ่งคล้ายกับงานของ Sidney W. Mintz (1986) ที่อธิบายว่าระบบทุนนิยมในพื้นที่ต่างๆ มีพัฒนาการที่แตกต่างกันโดยเฉพาะระบบทุนนิยมชายขอบ ประเทศไทยก็จัดอยู่ในกลุ่มนี้ (Chaiyan, 1994)

ระบบทุนนิยมโลกที่สากลจึงมีวัฒนธรรมพื้นถิ่นบางอย่างคอยหนุนเสริมหล่อเลี้ยง เช่นในวัฒนธรรมความเห็นหน้าค่าตา หรือพูดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบอุปถัมภ์ (อคิน รพีพัฒน์, 2527) ที่เป็นห่วงโซ่ร้อยรัดสังคมไทยไว้¹⁵

¹⁵ แม้กลุ่มทุนการเมืองจะมีกระบวนการแปร เปลี่ยน ปรับทุน แต่นั่นก่อให้เกิดวาทกรรม “คนชนบทโง่ จน เจ็บ” ทั้งที่ผู้คนในชนบทได้สร้างพื้นที่ทางพิธีกรรมเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับรัฐ ทุน หรือเพื่อปรับความสัมพันธ์ของคนในชนบท รวมทั้งได้สร้างสถาบันใหม่ๆ บนฐานของระบบจารีตเดิม เพื่อสถาปนาความสัมพันธ์แบบใหม่ขึ้น ถ้าหากชาวบ้านมีอำนาจในการควบคุมความรู้และกำหนดอัตลักษณ์ของตนได้จากการศึกษาของอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2555) ชุมชนท้องถิ่นก็จะสามารถปรับตัวให้มีทางเลือกได้อย่างหลากหลาย ในบริบทที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แทนที่จะผูกติดอยู่กับวาทกรรมการพัฒนากระแสหลักที่ไม่ได้เปิดทางเลือกให้มากนัก (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2558) ชาวบ้านกลับสร้างความหมายต่อทั้งการพัฒนา ชีวิต และคุณค่าที่หลากหลาย ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้คนชนบทปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงได้ หรือการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ ทั้งการเมืองที่เป็นทางการและการเมืองภาคประชาชน หรือสร้างทางเลือกที่หลากหลายในการประกอบอาชีพที่เรียกว่า “ชาวนาที่ยืดหยุ่น” (Flexible Peasants) (ยศ, 2546)

การปรับโครงสร้างชนบทและการเคลื่อนไหวทางสังคมเหล่านี้ถือเป็นการพยายามของคนในชนบท รวมทั้งคนชายขอบที่จะสร้างความเข้มแข็งในการต่อรองกับรัฐ ขณะทีในอีกด้านหนึ่งเราก็สามารถมองได้ว่าเป็นความพยายามที่จะสร้างแรงกดดัน เพื่อให้มีการสร้างกลไกเชิงสถาบันขึ้นมากำกับและถ่วงดุลกับตลาด (Polanyi 1957) ซึ่งในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการไปควบคุมระบบตลาด แต่ไปกำกับดูแลให้ตลาดทำงานได้ดีขึ้น หรือทำงานในลักษณะที่

การศึกษาพัฒนาการของการก่อตัวของทุนไทยต้องให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมที่แฝงฝังอยู่ในตัวสังคม หรือในที่นี่อาจกล่าวได้ว่า คือระบบอุปถัมภ์ ที่ทำให้เกิดการสะสมทุนขุนนาง ทุนค่าเช่า ที่ต้องอาศัยผู้มีอำนาจให้การเกื้อหนุน ไม่ใช่ทุนนิยมเสรีปกติที่แข่งขันในระบบตลาดที่สมบูรณ์ อย่างไรก็ตามการเกิดทุนนิยมเสรีทั่วไป แต่กระนั้น ทุนก็มีการปรับ แปร เปลี่ยน ไม่หยุดนิ่งตายตัว มีการสร้างความหมายใหม่ของทุนอยู่ตลอดเวลา อยู่ที่ว่าจะใช้ทุนแบบไหนเกื้อหนุนกันและกัน เช่นการเปลี่ยนทุนธุรกิจ ทุนการเมือง และทุนวัฒนธรรมดังได้อธิบายไว้ข้างต้น

จะไม่ก่อให้เกิดค่าเช่าสูงมากนักหรือช่วยลดค่าเช่าลงไปบ้าง ชาวบ้านจำเป็นต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อเรียกร้องให้สร้างกลไกเชิงสถาบันใหม่ๆ ในการปรับโครงสร้างชนบทโดยเฉพาะช่องว่างของรายได้ที่ห่างกันมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเกิดจากการขาดกลไกเชิงสถาบันในการควบคุมการจัดการทรัพยากร ซึ่งเราปล่อยให้ตลาดทำงานอย่างเสรีเพียงฝ่ายเดียว แต่ไม่ได้สนใจที่จะสร้างกลไกเชิงสถาบันมากกว่ากับควบคุมการทำงานเหล่านั้น (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2554)

ภายใต้ขบวนการเคลื่อนไหวตอรองของผู้คนในชนบท ก่อให้เกิดความตื่นตัวทางการเมืองของ “คนชนบท” (Nishizaki, 2011) ที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะผ่าน “การเลือกตั้ง” เขาเหล่านั้นได้เข้าสู่พื้นที่ทางการเมืองในฐานะ “ผู้ประกอบการทางการเมือง” (politic agency) ที่กระตือรือร้น เพื่อตอรองอัตลักษณ์ และทำลายมายาคติ “โง่ จน เจ็บ” ชาวบ้านจึงพยายามเคลื่อนไหวผลักดันให้เกิดการสร้างกลไกเชิงสถาบันใหม่ๆ ขึ้นมา โดยกลไกใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นจะทำให้คนที่อยู่ในชนบทมีอำนาจตอรองมากขึ้น (อานันท์, 2554) ชาวบ้านจึงต้องรณรงค์ให้รัฐออกกฎหมายป่าชุมชน เพื่อไม่ให้ที่ดินตกเป็นของปัจเจกชนทั้งหมด หรือการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ ทั้งการเมืองที่เป็นทางการและการเมืองภาคประชาชน เพื่อสร้างอำนาจตอรอง และท้าทายสายสัมพันธ์ใหม่ ไม่ปล่อยให้รัฐและระบบตลาดครอบงำเพียงฝ่ายเดียว

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ จงเจริญยิ่งยง. (2551). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจเมืองนครลำปาง*. ใน ไพโรจน์ ไชยเมืองขึ้น. 2 ฟากแม่วังฝั่งนครลำปาง. ลำปาง: เทศบาลนครลำปาง.
- ไกรศรี นิมมานเหมินทร์. (2527). การเลี้ยงอาหารแบบขันโตก. ใน *ลายคราม*. พิมพ์เพื่อฉลองอายุครบ 6 รอบ นายไกรศรี นิมมานเหมินทร์ 24 ธันวาคม. มปป. ลิฟวิ้ง จำกัด.
- คริส เบเกอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2558). พิมพ์ครั้งที่ 3. *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย: ฉบับปรับปรุงเป็นภาษาไทย จาก "A History of Thailand"*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- จามะรี เชียงทอง. และคณะ. (2554). *ชนบทไทย: เกษตรกรระดับกลางและแรงงานไร้ที่ดิน*. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2527). *เศรษฐกิจหมู่บ้านในอดีต*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- _____. *บ้านกับเมือง*. (2529). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองสาส์น.
- _____. (2547). *ความเป็นมาและสาระสำคัญของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- _____. (2553). *การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- สมัยใจม สุนทรสวัสดิ์. (2521). *การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ภาคเหนือของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2439 ถึง พ.ศ. 2475*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยพงษ์ สำเนียง. (2551). *พลวัตการสร้างและการรับรู้ประวัติศาสตร์เมืองแพร่ 2445-2550*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- _____. (2560ก). "พัฒนาการของกลุ่มทุนและเครือข่ายธุรกิจในพื้นที่ของประเทศไทย พ.ศ. 2446 - ปัจจุบัน" ใน *ศุภการ สิริไพศาล และชัยพงษ์ สำเนียง*. (บรรณาธิการ). *ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและ*

สังคมของไทยในปริทรรศน์ประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: โครงการ
ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของไทยในปริทรรศน์
ประวัติศาสตร์ (สกว.).

_____. (2560ข). พัฒนาการของกลุ่มทุนและเครือข่ายธุรกิจในภาคเหนือ
ของประเทศไทย พ.ศ. 2446 - ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: โครงการ
ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของไทยในปริทรรศน์
ประวัติศาสตร์ (สกว.).

ชัยพงษ์ สำเนียง และพิสิษฐ นาสี. (2557). “ประวัติศาสตร์การพัฒนาภาคเหนือ:
จากทางรถไฟสู่การแย่งชิงทรัพยากร”. *ศิลปวัฒนธรรม*. ปีที่ 35 ฉบับที่ 7.
หน้า 146-169.

ชិเกฮารุ ทานาเบ. (2547). พิมพ์ครั้งที่ 2. นุ่งเหลือง - นุ่งดำ: ตำนานของผู้นำชาวนา
แห่งล้านนาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชูขวัญ ฤงเงิน และสิริกร ไชยมา. (2542). *เมืองแพร์บ้านเรา*. แพร์: แพร์ไทย
อุตสาหกรรมการพิมพ์.

ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2523). *วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย*
พ.ศ. 2394-2475. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

_____. (2525). *พ่อค้าวัวต่าง: ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของ*
ประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2503). เชียงใหม่: วิทยาลัยครูเชียงใหม่.

_____. (2545). *พ่อค้าวัวต่าง: ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของ*
ประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2503): รายงานการวิจัย. เชียงใหม่:
ศูนย์ศึกษานูมีปัญญาท้องถิ่น.

_____. (2549). *พ่อค้าเรือหางแมลงปองนายฮ้อยหลวงลุ่มแม่น้ำปิง (พ.ศ. 1839-*
2504). เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษานูมีปัญญาท้องถิ่น.

_____. (2549). *สังคมวิทยาการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร. (2554). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง*
เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น = Development discourse power
knowledge truth identity and otherness. กรุงเทพฯ: วิชาษา.

- เชียงใหม่นิวส์. (2560). วันที่ 22/01/2017. <http://www.chiangmainews.co.th/page/archives/559671>
- เดลินิวส์. (2559). ฉบับวันที่ 1 มกราคม 2559. <http://www.dailynews.co.th/article/370345>
- ธรรต ศิริรัตนบัลล์. (2553). *ไทยใหญ่แม่ฮ่องสอน: การสร้างสรรคความเป็นไทยใหญ่จากปฏิสัมพันธ์ระหว่างไทยใหญ่เดิมและไทยใหญ่พลัดถิ่น ทศวรรษ 2520-2550*. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บรรพต ดีหอมศีล. (2523). *รายงานผลการศึกษา เรื่อง ใบายาสูป*. งานวิจัยกองวิชาการ กรมส่งเสริมสหกรณ์ อัดสำเนา.
- ประเทือง นรินทรางกุล ณ อยุธยา. (2537). *การจัดการที่ดินภายใต้ระบบการเกษตรแบบมีพันธสัญญา: ศึกษากรณีเกษตรกรผู้ปลูกพืชพาณิชย์ในเขตกิ่งอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปราณี ศิริธร ณ พัทลุง. (2506). *เพชรล้านนา: หนังสือสารคดีชีวิตประวัติบุคคลสำคัญในยุคของล้านนาไทย*. เชียงใหม่: สุริวงค์การพิมพ์.
- ปราณี ศิริธร ณ พัทลุง. (2538). *เพชรล้านนา*. (ครั้งที่ 2). เชียงใหม่: ผู้จัดการศูนย์ภาคเหนือ.
- ปลาย่อ ชนชนะนนท์. (2530). *นายทุนพ่อค้ากับการก่อและขยายตัวของระบบทุนนิยมในภาคเหนือของไทย พ.ศ. 2464-2523*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร, บรรณานิการ. (2549). *การต่อสู้ของทุนไทย (เล่ม 1-2)*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ผู้จัดการรายสัปดาห์. (2548). *ผ่าอาณาจักรธุรกิจพันล้าน บรูณุปกรณ์ "ทุก 10 บาทนักท่องเที่ยวที่เราแน่ๆ 10 บาท"* (30 กันยายน 2548) [เข้าถึงวันที่ 20 เมษายน 2560] <http://info.gotomanager.com/news/details.aspx?id=40378>

- ผู้จัดการออนไลน์. (2559). (30 กรกฎาคม 2559) [เข้าถึงวันที่ 20 เมษายน 2560] <http://www.manager.co.th/AstvWeekend/ViewNews.aspx?NewsID=9590000075519>
- พรณี บัวเล็ก. (2545). *ลักษณะของ นายทุนไทย ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2457- 2482: บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม*. กรุงเทพฯ: พันธกิจ.
- _____. (2543). *พัฒนาการทุนนิยมในประเทศไทย พัฒนาการทุนนิยมในประเทศไทย*. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร 19-20,1 (2543) 9-39.
- พัฒน์ ผาทอง. (2542). *ชีวประวัติ*. อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพนายพัฒน์ ผาทอง ณ สุสานป่าช้าจีน อ. เมือง จ.แพร่ ในวันที่เสาร์ที่ 12 มิถุนายน 2542.
- พัฒนา กิติอาษา. (2557). *สู่วิถีอีสานใหม่* กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- พิสิษฎ์ นาสี และชัยพงษ์ สำเนียง. (2556). *การเลือกตั้ง: การสร้างเครือข่ายและสายใยความสัมพันธ์ในการเมืองระดับท้องถิ่น*. วารสารสถาบันพระปกเกล้า. ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2556.
- พูนพร พูนทาจกร. (2530). *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ พ.ศ. 2464-2484*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ญาดา ประภาพันธ์. (2524). *ระบบเจ้าภาษีนายอากร: สมัยกรุงเทพฯ ยุคต้น*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- รัตนพร เศรษฐกุล. (2546). *หนึ่งศตวรรษเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- รัตนพร เศรษฐกุล และกอบกาญจน์ พจน์ชนะชัย. (2556). *จากพ่อค้าและแรงงานป่าไม้สู่กรรมกรก่อสร้างและลูกจ้างทั่วไป: ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างชาวล้านนาและชาวไทยใหญ่ [computer file]: รายงานการวิจัย*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยพายัพ.
- รักฎา เมธิโกดพงษ์ และวีระ เลิศสมพร. (2551). *นักการเมืองถิ่นจังหวัดเชียงใหม่*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

- วสิน ปัญญาวุฒตระกูล. (2542). *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในล้านนา กับ การก่อตัวของสำนึกท้องถิ่น พ.ศ. 2459-2480*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วสันต์ ปัญญาแก้ว, บรรณาธิการ. (2555). *ตัวตนคนเมือง 100 ปี ชาตกาล ไกรศรี นิยมมานเหมินทร์*. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เวียงรัฐ เนติโพธิ์. (2552). *ทุนเชียงใหม่*. กรุงเทพฯ: Openbooks.
- สวัสดิ์ อ่องสกุล. (2551). พิมพ์ครั้งที่ 4 (ฉบับปรับปรุงและเพิ่มเติม). *ประวัติศาสตร์ ล้านนา*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- สังคิด พิริยะรังสรรค์. (2526). *ทุนนิยมขุนนางไทย พ.ศ. 2475-2503*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิทธิโชค ลางคุลานนท์. (2552). *พัฒนาการและบทบาททางการเมืองของกลุ่มธุรกิจการเมืองในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ มหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สิริวรรณ สิรวณิชย์. (2552). *ยุทธศาสตร์ของชาวบ้านในการพัฒนาเกษตรกรรม และการใช้ที่ดิน: กรณีศึกษาย่านศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน*. สังคมศาสตร์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 1/2552 (ม.ค.-มิ.ย.).
- แสน วงศ์วรรณ. (2526). *ชีวประวัติ*. ในอนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพนายแสน วงศ์วรรณ วันเสาร์ที่ 5 พฤศจิกายน 2526 ณ ฌาปนสถานประตุมาน เทศบาลเมืองแพร่ จ.แพร่.
- อคิน รพีพัฒน์, ผู้แต่ง. (2527). *ประกายทอง สิริสุข, พรรณี ฉัตรพลรักษ์, ผู้แปล*. สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; มูลนิธิตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- _____. (2551). *วัฒนธรรมคือความหมาย ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

- อนุ เนินหาด. (2556). *ชะปะเรื่องเก่า*. หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ออนไลน์. (เข้าถึงวันที่ 20 มกราคม 2560) <http://muslimchiangmai.net/index.php?topic=9891.0>
- อโณทัย วัฒนาพร. (มมป.). “การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของภาคเหนือตอนบนในรอบ 3 ทศวรรษ (2518-2548): การสำรวจเบื้องต้น”. มมพ.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2534). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และพัฒนาการทางการเมืองในภาคเหนือของไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2*. เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์ ม.เชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2533). “วัฒนธรรมพ่อเลี้ยง: เลี้ยงใครใครเลี้ยง”. *สมุดสังคมศาสตร์* 12:3-4 (กุมภาพันธ์-กรกฎาคม), หน้า 152-174.
- _____. (2549). *วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจในเศรษฐกิจไร่วัฒนธรรม* กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- _____. (2554). “การปรับโครงสร้างชนบทไทยกับปัญหาที่มองไม่เห็น” ใน *ปาฐกถา 60 ปีเศรษฐกิจศาสตร์ ธรรมศาสตร์* กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊กส์.
- _____. (2555). *เจ้าที่และมีปู่ย่า: พลวัตของความรู้ชาวบ้าน อำนาจและตัวตนของคนท้องถิ่น*. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- _____. (2558). *กำกับกำปากงานวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือ*. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- _____. (2560). *ประวัติศาสตร์สังคมล้านนา: ความเคลื่อนไหวของชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น*. พิษณุโลก: หน่วยวิจัยอารยธรรมศึกษาเชิง-สาละวิน มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ และชัยพงษ์ สำเนียง. (2558). *แรงงานข้ามชาติอัตลักษณ์และสิทธิความเป็นพลเมือง*. เชียงใหม่: สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อิจิโร คาชิซากิ. (2549). *จากเส้นทางรถไฟสู่ทางหลวง ความเปลี่ยนแปลงนโยบายการคมนาคมและการหมุนเวียนสินค้าของประเทศไทย ปี พ.ศ.*

2478-2518. คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนคร
โยโกฮาม่า.

- Barth, Frederik. (1968). "Capital, Investment and the Social Structure of a Pastoral Nomad Group in South Persia" in Edward E. Leclair and Harold K. Schneider (Eds.) *Economic Anthropology: Readings in Theory and Analysis*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Bourdieu, P. (1989). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.
- _____. (1997). 'The Forms of Capital' in Halsey. A.H., H. Lauder, P. Brown and A.S. Wells (eds). *Education: Culture, Economy, Society*. Oxford: Oxford University Press.
- _____. (1998). *Practical Reason: On the Theory of Action*. Cambridge. U.K.: Polity Press.
- Bowie, Katherine. (1988). *Peasant perspectives on the political economy of the northern Thai Kingdom of Chiang Mai in the nineteenth century: implication for the understanding of peasant political expression*. Chicago, Ill.: University of Chicago.
- Chaiyan Rajchagool. (1994). *The Rise and fall of the Thai absolute monarchy: foundations of the modern Thai state from feudalism to peripheral capitalism* Bangkok : White Lotus.
- Mintz, Sidney W. (1986). *Sweetness and power: the place of sugar in modern history*. New York: Penguin books.
- Nishizaki, Yoshinori. (2007). *The Legitimacy of the Patrimonial Democratic State: A View from Provincial Thailand* Postdoctoral Fellow. Southeast Asian Studies Programme National University of Singapore.

- _____. (2011). *Political Authority and Provincial Identity in Thailand The Making of Banharn-buri*. Ithaca, N.Y.: Southeast Asia Program Publications, Southeast Asia Program, cornell University.
- Niti Pawakapan. (2003). "Traders, kinsmen and trading counterparts: the rise of local politicians in north-western Thailand", *The Australian Journal of Anthropology* 14(3): 365-382.
- Polanyi, Karl. (1944). *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. (1957) Boston: Beacon Press.
- Ockey, James. (2004). *Making democracy: leadership, class, gender, and political participation in Thailand*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Scott. James C. (1976). *The Moral economy of the peasant: rebellion and subsistence in Southeast Asia* New Haven: Yale University Press.
- _____. (1985). *Weapons of the weak : everyday forms of peasant resistance*. New Haven: Yale University Press.
- _____. (1998). *Seeing like a state : how certain schemes to improve the human condition have failed*. New Haven [Conn.]: Yale University Press.
- Turton, Andrew. (1976). "Northern Thai Peasant Society: Twenti Transformations in Political and Jural Structures" *The Journal of Peasant Studies* 3(3): 267-298.
- Yos Santasombat. (2008). *Flexible Peasants: Reconceptualizing the Third World's Rural Types*. Chiang Mai: Regional Center for Social Science and Sustainable Development. Faculty of Social Science, Chiang Mai University.
- Vandergeest, Peter., and Peluso, Nancy Lee. (1995). "Territorialization and state power in Thailand" *Modern Asian Studies* 24: 385-426.

- Van Roy, E. (1965). *Economic frontiers: a study of economies in the hills of north Thailand*. Ph. D. University of Texas.
- Walker, Andrew. (2008). "The rural constitution and the everyday politics of elections in northern Thailand" *Journal of Contemporary Asia* 38(1): 84-105.
- _____. (2012). *Thailand's political peasants: power in the modern rural economy*. Madison, Wis.: University of Wisconsin Press.
- Wilson, David A. (1962). *Politics in Thailand* Ithaca. N.Y: Cornell University Press.